

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
Π.Μ.Σ. «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ»

Παντελής Ραδογκοσλής

Το σβήσιμο του παρελθόντος

Ονοματοδοτικές πολιτικές στην περιοχή της Καστοριάς τον 20ο αιώνα

και μια διδακτική πρόταση αξιοποίησης

Διπλωματική εργασία

Τριμελής εξεταστική επιτροπή

Επιβλέπων καθηγητής: Σπύρος Καράβας

Μέλη: Πάνος Πανόπουλος, Ποθητή Χαντζαρούλα

Μυτιλήνη – Απρίλιος 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου.....	3
Εισαγωγή	5
1.Τα ιστορικά προαπαιτούμενα του ζητήματος των μετονομασιών.....	6
α) Η αρχή της επίλυσης του «προβλήματος»	6
β) Το μέγεθος του «προβλήματος» στη Μακεδονία	8
γ) Η καταγίδα των μετονομασιών την δεκαετία του 1920	12
δ) Το τοπωνύμιο ως τεκμήριο νομιμοφροσύνης	14
2. Οι μετονομασίες των οικισμών στην περιοχή της Καστοριάς	16
3. Πίνακας των οικισμών της περιοχής Καστοριάς	24
4. Ο λόγος των κατοίκων	29
α) Ντόπια χωριά	31
- Ο συσσωρευμένος φόβος και οι αιτίες του	31
- «ακόμα έτσι το λέμε».....	33
β) Μικτά χωριά	35
γ) Προσφυγικά χωριά	36
δ) Ελληνόφωνα χωριά	37
ε) «Το όνομά μας η ψυχή μας».....	38
στ) Το μικροτοπωνυμικό που αντιστέκεται	39
Εν είδει συμπερασμάτων	45
Παράρτημα Α: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ. ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ.....	48
Παράρτημα Β: Χάρτες. Πληθυσμός, Γλώσσα, Θρησκεία	53
Βιβλιογραφία	55

Αντί Προλόγου

Μεγάλωσα στην Χρούπιστα, σήμερα Άργος Ορεστικό, μια κωμόπολη στην περιοχή της Καστοριάς. Πέρα από τους γονείς μου και τον αδερφό, μου είχα την τύχη να ζω κάτω από το ίδιο κεραμίδι με τους παππούδες μου. Το σπίτι ήταν πλίθινο, παραδοσιακή σλαβομακεδόνικη κατασκευή. Στην αυλή του σπιτιού υπήρχε κι ένας αχυρώνας στον οποίο ο παππούς μου έδενε την Ράπα, την φοράδα του.

Αρκετές φορές είχα ακούσει από την γιαγιά μου, πως ο παππούς μου βασανίστηκε και φυλακίστηκε. Ποτέ όμως ο ίδιος δεν μας είχε πει κάτι σχετικό. Το φύλαγε πολύ καλά μέσα του. Δεν είχε συζητήσει για τα βιώματά του ούτε με τα ίδια του τα παιδιά, θαρρείς και ήθελε να ξεχαστούν και να μην περάσουν στην μνήμη των επόμενων γενεών. Ο Πάντες, έτσι φώναζαν οι φίλοι του τον παππού, συγκέντρωνε όλα τα εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά του Σλαβομακεδόνα χωρικού. Δεμένος με την γη του σε βαθμό εξάρτησης και ακόμα πιο δεμένος με το ζώο του, τη φοράδα του. Μπαξεβάνης καθώς ήταν, καλλιεργούσε ζαρζαβάτια και τα πουλούσε στη λαϊκή αγορά κάθε Τρίτη. Τα μετέφερε με ένα κάρο, το οποίο έσερνε η φοράδα του, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90. Ήταν ο τελευταίος άνθρωπος στην Χρούπιστα που μετακινούνταν με κάρο. Οι μόνες φορές που έφυγε από τον τόπο του ήταν την περίοδο της εξορίας του. Το μόνο που ήθελε ήταν να είναι κοντά στα κτήματά του και να τα φροντίζει. Αυτά του έδιναν ψωμί. Η λέξη "ταξίδι" δεν υπήρχε στο λεξιλόγιο αλλά ούτε και στην σκέψη του. Την θάλασσα την είχε δει μόνο κατά την διάρκεια της εξορίας του. Αμίλητος, εργατικός, λιτός στην καθημερινότητά του, που επαναλαμβανόταν αυτούσια και αγόγγυστα επί χρόνια, με μια μόνιμη θλίψη στα μάτια.

Σαν παιδί, μου γεννιόταν η απορία, γιατί οι παππούδες μου αντί για Άργος Ορεστικό έλεγαν Χρούπιστα, αντί για Αμμουδάρα Πισσάκι, αντί για Διοπηλιό Ντουπιάκι, αντί για Αμπελοχώρι Μαρκόβιανη κ.τ.λ. Η περιέργειά μου εκτοξευόταν όταν τους άκουγα να μιλάνε μια ακαταλαβίστικη γλώσσα με μια ανοίκεια παχιά προφορά. Αυτό βέβαια συνέβαινε μονάχα όταν μιλούσαν μεταξύ τους. Όταν μιλούσαν μαζί μου, μιλούσαν πάντοτε στα ελληνικά. Δεν είχαν την παραμικρή διάθεση να μάθουν και στα παιδιά αυτήν την «αποφράδα» γλώσσα. Όμως όταν ήθελαν να πουν κάτι χωρίς να το καταλάβω, μιλούσαν στα *ντόπια* ή *εντόπια*, όπως τα έλεγαν. Κατάφερα να αποκωδικοποιήσω κάποιες λέξεις. Όταν έλεγαν "μαλέτσκοτο", μιλούσαν για μένα, καθώς είχα καταλάβει πως σημαίνει "ο μικρός".

Με το πέρασμα του χρόνου άρχισα να υποψιάζομαι πως η καταγωγή των παππούδων μου δεν συνάδει με όσα μαθαίναμε στο σχολείο περί ελληνικής Μακεδονίας «από αρχαιοτάτων χρόνων». Πίστευα πως κατάγομαι από μια ομάδα ανθρώπων (μετά άκουσα αυτό να το λένε *μειονότητα*) που κατοικούσε στην περιοχή της Καστοριάς. Αλλά αυτή η ομάδα δεν αφορούσε την Ιστορία. Ήταν κάτι παράταιρο, αμελητέο και ως εκ τούτου εξοβελιστέο. Προφανώς ένα λάθος της Ιστορίας. Το σίγουρο πάντως είναι πως με το πέρασμα του χρόνου συνειδητοποίησα ότι δεν επρόκειτο για μειονότητα αλλά για τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της περιοχής. Την πλειονότητα, που όμως συμπεριφερόταν και εκλαμβάνόταν ως μειονότητα, χωρίς να έχει ή και να διεκδικεί τα δικαιώματα της μειονότητας. Εν κατακλείδι μια μειονότητα, που δεν είχε το δικαίωμα να υφίσταται ως τέτοια.

Όταν ξεκίνησα τις σπουδές μου στην Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία, παρακολουθώντας το μάθημα για το Μακεδονικό Ζήτημα ήμουν πεπεισμένος ότι τώρα είναι η στιγμή να φωτίσω το θέμα και να κατανοήσω ερευνώντας πώς και γιατί τα χωριά άλλαξαν όνομα και τι κρύβεται πίσω από αυτό. Έτσι, αποφάσισα να κάνω την παρούσα μελέτη για τα τοπωνύμια της περιοχής μου, τούτα εδώ τα βουβά αλλά ειλικρινή ονόματα, που μοιάζουν να είναι από τους λίγους πλέον αξιόπιστους μάρτυρες εκείνου του λάθους της ιστορίας.

Εισαγωγή

Η εργασία επικεντρώνεται στο ζήτημα των μετονομασιών στην περιοχή της Καστοριάς. Το κύριο βάρος θα δοθεί στο τοπωνυμικό των οικισμών και στις αλλαγές του, καθώς εδώ υπάρχει καταλογραφημένο και χρονολογημένο το σύνολο των μετονομασιών που έχουν επέλθει μέχρι σήμερα. Συγχρόνως η ύπαρξη ελληνικών επιτελικών χαρτών, προτού επέλθει το κύμα των μετονομασιών, αποτελεί βασικό βοήθημα για τον χωρικό εντοπισμό των οικισμών¹, μέρος των οποίων δεν υπάρχει πλέον. Στην παρούσα εργασία τίγεται το ζήτημα των ανθρωπωνυμίων όσο και το ζήτημα του μικροτοπωνυμικού που αφορά το φυσικό ανάγλυφο (βουνά, ποτάμια, κορυφές, οροπέδια, λεκάνες κ.λπ.).

Στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρείται μια ιστορική θεώρηση του ζητήματος βάσει της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Στην περιοχή μελέτης αναδεικνύονται οι ονοματοδοτικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τους αρμοδίους κρατικούς φορείς. Επιχειρείται επίσης μια τυποποίηση των μετονομασιών μέσω της παραφθοράς των φθόγγων, της μετάφρασης ή, το συχνότερο, της επινόησης νέων εύηχων ονομάτων που παραπέμπουν είτε στην αγροτική παραγωγή του κάθε τόπου είτε σε κάποιο χριστιανικό αγιωνύμιο είτε στο φυσικό ανάγλυφο κάθε οικισμού.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται διεξοδικά η έρευνα σχετικά με τα παλιά τοπωνύμια που έγινε στην περιοχή της Καστοριάς. Αρχικά γίνεται λόγος για τη μεθοδολογία και τα αναλυτικά εργαλεία της έρευνας. Εν συνεχεία, προκειμένου να αναδειχτεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το θέμα, οι συνεντεύξεις κατηγοριοποιούνται έχοντας ως κριτήριο τα εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των χωριών. Έτσι, έχουμε ντόπια, μικτά, προσφυγικά και ελληνόφωνα χωριά. Η διάκριση αυτή βοηθάει να κατανοήσουμε την πρόσληψη του παλιού τοπωνυμίου από την κάθε εθνοπολιτισμική ομάδα.

Στο τέλος της εργασίας υπάρχουν δύο παραρτήματα. Στο Παράρτημα Α προτείνεται ένα διδακτικό σενάριο για τα τοπωνύμια της περιοχής Καστοριάς που απευθύνεται στις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού (Δ', Ε' & ΣΤ' Δημοτικού). Στο Παράρτημα Β υπάρχουν δύο χάρτες, οι οποίοι συντάχθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, όπου στο μεν πρώτο αποτυπώνονται η Γλώσσα και Θρησκεία της περιοχής ως το 1923 και στον δεύτερο φαίνεται η πληθυσμιακή μεταβολή των οικισμών του νομού Καστοριάς μεταξύ της απογραφής του 1913 και του 2011.

---

¹ Βλ. εικ.3, σελ. 20 και εικ.4, σελ. 22

1. Τα ιστορικά προαπαιτούμενα του ζητήματος των μετονομασιών

α) Η αρχή της επίλυσης του «προβλήματος»

Μετά την ελληνοποίηση της Ιστορίας τον 19^ο αιώνα, σειρά είχε, τον επόμενο αιώνα, η χειρουργική επέμβαση επί της Γεωγραφίας, με τίμημα το σβήσιμο² της μαρτυρίας ενός ανεπιθύμητου παρελθόντος που κρατούσε από τον 7^ο μ.Χ. αιώνα. Αναφέρομαι σε μια οργανωμένη εθνική επιχείρηση, που έλαβε χώρα από την εποχή της βασιλείας του Όθωνα και διήρκησε έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, έχοντας ως στόχο τον εξελληνισμό των τοπωνυμίων.

Η διοίκηση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, εκδήλωσε από την αρχή της συγκρότησής της, την αρχαιολατρία της, όταν στους πρώτους νόμους για τη διοικητική διαίρεση της χώρας, άρχισε να δανείζεται ονόματα από την ελληνική αρχαιότητα για να ονομάσει τις περιφέρειες, τους νομούς, τις επαρχίες, τους δήμους και τους οικισμούς παραβλέποντας τις υφιστάμενες επί αιώνες ονομασίες. Έτσι πολύ γρήγορα, το 1833, το Ζητούνι μετονομάστηκε σε Λαμία, τα Σάλωνα σε Άμφισσα, η Βοστίτσα σε Αίγιο, η Ντρομπολιτσά σε Τρίπολη, ο Μοριάς σε Πελοπόννησο, η Ρούμελη σε Στερεά Ελλάδα, ο Έγριπος σε Εύβοια και το Βραχώρι σε Αγρίνιο.

Η πηγή άντλησης των τοπωνυμίων τόσο από την αρχαιότητα όσο και από την μεσαιωνική εποχή συσχετίζεται με την διαδικασία για την αντίκρουση των επιχειρημάτων του Φαλμεράυερ, ο οποίος κατά τη δεκαετία του 1830 υποστήριξε ότι οι Νεοέλληνες δεν είναι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων. Υποστήριξε δηλαδή την ολοκληρωτική διαδικασία του αφελληνισμού των περιοχών της Ελλάδας λόγω της ύπαρξης στον ελληνικό χώρο Σλάβων, Αλβανών και Βλάχων. Τη θεωρία του αυτή ο Φαλμεράυερ τη στήριξε σε μεγάλο βαθμό πάνω στο υφιστάμενο τοπωνυμικό³.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα υπήρξαν προσπάθειες εξελληνίσης του τοπωνυμικού στο ελληνικό Βασίλειο, χωρίς όμως αυτές οι προσπάθειες να γίνουν με συντεταγμένο και αποφασιστικό τρόπο. Μια μερίδα λογίων του 19^{ου} αιώνα τάχθηκε υπέρ της διατήρησης και της μη αλλαγής των παλιών τοπωνυμίων. Συγκεκριμένα ο Αριστείδης Κυπριανός, μέσα από τις σελίδες του περιοδικού *Φιλίστωρ*, πρότεινε την «συναγωγή των απανταχού λέξεων και ιδιωμάτων» και τη σύνταξη «ιδιωτικών [ιδιωματικών λεξικών] της γλώσσας», επισημαίνοντας ότι το σύνολο των τοπωνυμίων έπρεπε να διατηρηθεί και να διασωθεί. Υπέρμαχος της θέσης αυτής τάχθηκε, ένα χρόνο αργότερα, μέσα από το ίδιο περιοδικό, και ο

² Χρησιμοποιώ την έννοια “σβήσιμο του παρελθόντος”, καθώς αλλάζοντας τα τοπωνύμια, τα οποία συνιστούν μέρος της προφορικής παράδοσης και παρέχουν ένα σύνολο πληροφοριών για το ιστορικό υπόβαθρο των οικισμών της κάθε περιοχής, ουσιαστικά σβήνεις την ίδια την Ιστορία.

³ Γιώργος Βελουδής, *Ο Jacob Philipp Fallmerayer και η γέννηση του ελληνικού ιστορισμού*, Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων 1982, σελ. 30-32

Στέφανος Κουμανούδης. Επιπλέον ο Αντώνης Μηλιαράκης πίστευε πως κανείς, ούτε καν οι κυβερνώντες, δεν είχαν το δικαίωμα να αντικαθιστούν τα γεωγραφικά ονόματα που είχαν διατηρηθεί για αιώνες, τα οποία συνδέονταν με τη μεσαιωνική και την νεότερη ιστορία της χώρας, διαταράσσοντας με τον τρόπο αυτό τη σχέση των ανθρώπων με το χώρο, μόνο και μόνο επειδή τα θεωρούσαν βάρβαρα, σλαβικά, ενετικά ή τουρκικά⁴.

Η αφετηρία συστηματοποίησης της εθνικής πολιτικής για το θέμα των μετονομασιών ήταν η ίδρυση της «Επιτροπείας προς μελέτη των τοπωνυμίων της Ελλάδας και εξακρίβωσης του ιστορικού λόγου αυτών» τον Ιούνιο του 1909. Το πρόβλημα που έπρεπε να επιλύσει η Επιτροπή ήταν τα «ξενόφωνα, τα κακόηχα και τα αλλοιωμένα» τοπωνύμια. Τα πρώτα διορισμένα μέλη της Επιτροπής προέρχονταν από την αφρόκρεμα της οργανικής λογισσύνης του κράτους. Πρόεδρος αναλαμβάνει ο πατέρας της λαογραφίας Νικόλαος Πολίτης και μέλη οι παρακάτω ακαδημαϊκοί: οι ιστορικοί Σπυρίδων Λάμπρος, Σωκράτης Κουγέας, Νικόλαος Βέης, Κωνσταντίνος Άμαντος και Δημήτρης Καμπούρογλου, οι αρχαιολόγοι Παναγιώτης Καββαδίας, Γεώργιος Σωτηριάδης και Χρήστος Τσούντας και ο γλωσσολόγος Γεώργιος Χατζιδάκις.

Το έργο της Επιτροπής ήταν: «η εκβολή όλων των ονομάτων των συνοικισμών και κοινοτήτων τα οποία μολύνουσι και ασχημίζουν την όψιν της ωραίας ημών πατρίδος, παρέχουσι δε και αφορμήν εις δυσμενή δια το ελληνικόν έθνος εθνολογικά συμπεράσματα τα οποία οι αντίπαλοι λαοί μεταχειρίζονται εναντίον ημών»⁵. Το κωμικοτραγικό, πάντως, στην όλη υπόθεση είναι η επιτυχία της προσπάθειας επί χάρτου μόνο σε κλίμακα μεγέθους 1 : 100.000. Γιατί μια τοπωνυμική μελέτη της χώρας σε χάρτες 1 : 50.000 θα φανερώσει ακόμη και σήμερα τον κατακλυσμό της ελληνικής υπαίθρου από χιλιάδες «βάρβαρα» τοπωνύμια⁶.

Η Επιτροπή είχε κυρίως γνωμοδοτικό χαρακτήρα στις προτάσεις των τοπικών παραγόντων (μητροπολίτης, δήμαρχος, γυμνασιάρχης, βουλευτές) κάθε περιοχής του ελληνικού Βασιλείου, οι οποίοι πρότειναν διάφορες μετονομασίες. Κεντρικό σημείο για την θετική γνωμοδότηση της Επιτροπής ήταν η σύνδεση των προτεινόμενων μετονομασιών με την Αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο. Συνεπώς, στόχευε να αποδείξει μια συνέχεια της ελληνικότητας στο χώρο και το χρόνο. Σύμφωνα με τον Έλληνα λόγιο Αθανάσιο Σταγειρίτη⁷, κατά την διάρκεια των αιώνων

⁴ Ελένη Κυραμαργιού, «Καινούργια ονόματα – καινούργιος χάρτης: ζητήματα μετονομασιών των οικισμών της Ελλάδας, 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας», Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο, Δεκέμβριος 2007, σελ. 23-24

⁵ *Εφημερίς της κυβέρνησεως*, αρ.φ.125, 8 Ιουνίου 1909

⁶ Δημήτρης Λιθοξόου, *Μειονοτικά Ζητήματα και Εθνική Συνείδηση Στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Λεβιθιάν, 1991, σελ 63-64

⁷ Βλ. Αθανάσιος Σταγειρίτης, *Ηπειρωτικά ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου Παλαιά και Νέα*, Βιέννη 1819

και μετά την Ρωμαϊκή Εποχή, η ελληνική επικράτεια δέχτηκε έναν καταγισμό κατακτήσεων από «βάρβαρα» φύλλα. Είναι προφανές ότι η συγκεκριμένη θεώρηση το 1819 όχι μόνο δεν υποστήριζε τη συνέχεια του ελληνικού στοιχείου στο νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου, αλλά πλειοδοτούσε στην κατεύθυνση της θεωρίας που χρησιμοποίησε λίγα χρόνια αργότερα, ο «μισέλλη» Φαλμεράυερ.

Η Επιτροπή πρότεινε να επιλεγούν κάποιες από τις μετονομασίες με βάση τα χαρακτηριστικά του φυσικού τοπίου, δηλαδή από τα ονόματα των διαφόρων τοποθεσιών, ρεμάτων, δέντρων, αγρών, βράχων, ερειπίων, πηγών ή εκκλησιών. Η λύση αυτή προκρίθηκε καθώς η αναζήτηση των αντίστοιχων αρχαίων τοπωνυμίων ήταν εκ των πραγμάτων μάταιη: όχι μόνο γιατί οι προς μετονομασία πόλεις, χωριά και οικισμοί είχαν διαφορετικές γεωγραφικές συντεταγμένες από τους πολυπόθητους αρχαίους, αφού ήταν δημιουργήματα εκ του μηδενός που προέκυψαν μετά την κάθοδο των «βαρβάρων», αλλά κυρίως γιατί το πλήθος των οικισμών που συγκρότησε τη νέα Γεωγραφία ήταν απείρως μεγαλύτερο από το αντίστοιχο αρχαίο⁸. Όσο για το Βυζαντινό παρελθόν, αυτό ήταν διπλά ένοχο: Όχι μόνο δεν απέτρεψε την εγκατάσταση των *βαρβάρων* στην επικράτειά του, αλλά επιπλέον αδιαφόρησε για την *κακόχη* ονοματοδοσία των νεοδημιούργητων οικισμών.

Αξιοσημείωτο είναι ότι αποκλειόταν από τη διαδικασία της μετονομασίας τα λιγοστά ελληνότροπα εκείνα τοπωνύμια, που είχαν βυζαντινή προέλευση (π.χ. Καστοριά, Μιστράς) καθώς και τα ονόματα που παρέπεμπαν σε στρατιωτική ορολογία (π.χ. Βίγλα). Το ίδιο ίσχυσε και για ορισμένα ονόματα οικισμών που συνδέονταν με την Επανάσταση του 1821 (π.χ. Κλείσοβα, Αράχοβα, Αλαμάνια, Γραβιά κτλ.).

β) Το μέγεθος του «προβλήματος» στη Μακεδονία

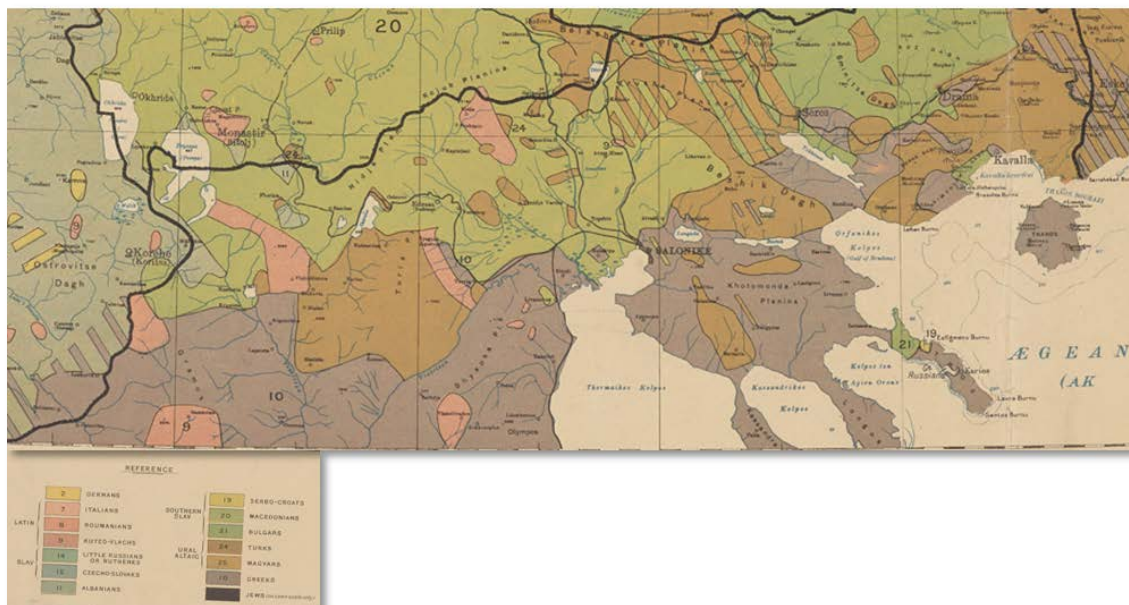
Το εθνικό σχέδιο για τον εξελληνισμό των τοπωνυμίων στην Μακεδονία, μπορούσε να περιμένει, καθώς προείχε η αλλαγή της ανθρωπογεωγραφίας, δηλαδή η αλλαγή της σύστασης του πληθυσμού με στόχο την εθνική ομοιογένεια. Εδώ τα πράγματα για την ελληνική πλευρά έμοιαζαν ιδιαίτερα δύσκολα, καθώς σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Μ. Δυνάμεων⁹, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μόνο ένα 13,1% ελληνοφωνούσε στη Μακεδονία και αυτό βρισκόταν συγκεντρωμένο στο νότιο τμήμα της. Οι Σλαβόφωνοι αποτελούν το 50,4%, οι Τούρκοι το 17,5%, οι Βλάχοι το 8,8%, οι Αλβανοί το 5,3%, οι Εβραίοι το 4,4% και οι Τσιγγάνοι το 0,4%. Ο σχετικός χάρτης του Βρετανικού Επιτελείου το 1918 είναι αρκούτσως ενδεικτικός.

⁸ Ελένη Κυραμαργιού, «Καινούργια Ονόματα – Καινούργιος Χάρτης: οι Μετονομασίες των οικισμών της Ελλάδας 1909-1928», *Τα Ιστορικά*, τχ. 52, Ιούνιος 2010, σελ.13

⁹ Ενδεικτικά: Diplomacy paper F.O. London 1918

[κενή σελίδα]

Εικόνα 2: Λεπτομέρεια από τον παραπάνω χάρτη, όπου απεικονίζονται οι εθνότητες των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας.

Συγκεκριμένα, μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913 και τις ανταλλαγές πληθυσμών των χρόνων 1919-1923, συμπαγείς ελληνόφωνοι πληθυσμοί κατοικούσαν μόνο στις νοτιοδυτικές περιοχές περί και κάτω από τον Αλιάκμονα και εκτός της Χαλκιδικής, σε μια στενή παραλιακή λωρίδα από την Θεσσαλονίκη ως την Καβάλα. Επίσης ελληνόφωνο στοιχείο υπήρχε σε ορισμένους αστικούς θύλακες (Καστοριά, Βέροια, Νάουσα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Μελένικο), περικυκλωμένους από αγροτικούς πληθυσμούς ιδίως σλαβόφωνους και τουρκόφωνους. Στο βόρειο τμήμα της ελληνικής Μακεδονίας -όπως προέκυψε από τη συννοριακή ρύθμιση του 1913- ο χριστιανικός πληθυσμός υπήρξε κατά κύριο λόγο σλαβόφωνος, με μικρές βλαχόφωνες ή αλβανόφωνες νησίδες. Από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι και τους Βαλκανικούς Πολέμους ο προπαγανδιστικός μηχανισμός του ελληνικού κράτους στη Μακεδονία κατόρθωσε να διεισδύσει σε αυτούς τους ξενόφωνους χριστιανικούς πληθυσμούς, συγκροτώντας «ελληνικό κόμμα» ή «ελληνική παράταξη» ή «ελληνική μερίδα», όπως αναφέρονται στις πηγές της εποχής, χωρίς όμως οι προσπάθειες αυτές να ικανοποιούν τους εμπνευστές της. Και τούτο διότι αφενός οι συγκεκριμένες «ελληνικές μερίδες» ήταν ασταθείς και αφετέρου διότι ήταν ολιγομελείς. Έτσι η πολιτική αυτή διείσδυση θεωρούνταν μέχρι και το 1913 από τις ελληνικές αρχές χρονοβόρα, δαπανηρή και ατελής¹⁰.

Τη δεκαετία του 1920 συντελέστηκε στην Μακεδονία μια ριζική εθνολογική μεταβολή, που ήταν αποτέλεσμα της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία σύμφωνα με τη Σύμβαση της Λωζάνης

¹⁰ Τάσος Κωστόπουλος, «Το γνωστό-άγνωστο Ίλιντεν», https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/151769_gnosto-agnosto-ilinten

(30/1/1923) και της «εκούσιας» ανταλλαγής¹¹ των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Βουλγαρία σύμφωνα με τη Σύμβαση του Νεϊγύ (27/11/1919). Η αναχώρηση του συνόλου σχεδόν των μουσουλμάνων καθώς και του μεγαλύτερου μέρους των «βουλγαρόφωνων» κατοίκων (κυρίως από την Ανατολική Μακεδονία) δημιούργησε ένα δημογραφικό κενό, το οποίο καλύφθηκε με την ταυτόχρονη εγκατάσταση περίπου 650.000 χριστιανών(ελληνόφωνων και τουρκόφωνων) από την Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Ανατολική Θράκη, τον Καύκασο, τη νότια Ρωσία και από τη Βουλγαρία¹². Ως εκ τούτου, όπως έχει επισημανθεί πλειστάκις, η «καταστροφή» της Μ. Ασίας λειτούργησε ως θείο δώρο για το ελληνικό κράτος ούτως ώστε να ανατραπεί το δυσμενές εθνολογικό «τοπίο» της ελληνικής Μακεδονίας αλλά και της ελληνικής Θράκης.

γ) Η καταιγίδα των μετονομασιών την δεκαετία του '20

Μέχρι το 1923, χρονιά που αποτελεί τομή για το ζήτημα των μετονομασιών, η Επιτροπή λειτούργησε σπασμωδικά, πραγματοποιώντας διακόσιες περίπου αλλαγές τοπωνυμίων μέσα σε ένα διάστημα δεκατεσσάρων χρόνων. Αριθμός πολύ μικρός συγκριτικά με τον αριθμό των μετονομασιών που έλαβαν χώρα την τριετία 1926-1928 και φτάνουν τους 2.479, με την πλειοψηφία τους να αφορά τη Μακεδονία¹³. Το πλήθος και ο τρόπος των μετονομασθέντων οικισμών τα χρόνια 1926-28 έκαναν να φαίνονται πολύ μακρινές οι φωνές των Κουμανούδη, Κυπριανού και Μηλιαράκη. Λόγοι «εθνικοί» πρυτάνευσαν ώστε να ξεριζωθεί, μαζί με τους πληθυσμούς, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, το υφιστάμενο τοπωνυμικό, με αποτέλεσμα στην Μακεδονία, για παράδειγμα, το 90% περίπου των οικισμών να αλλάξει όνομα¹⁴.

Στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θράκη οι κοινότητες με «ξενόφωνο και κακόηχο» όνομα αποτελούσαν τη συντριπτική πλειονότητα και η ανάγκη μετονομασίας τους θεωρήθηκε «εθνική» ανάγκη. Δεν είναι τυχαίο πως για τις εν λόγω μετονομασίες κινητοποιήθηκαν και διάφοροι κεντρικοί φορείς, όπως η Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών, ασκώντας πίεση στην κεντρική εξουσία για άμεση λύση του ζητήματος¹⁵.

---

¹¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ήταν ακριβώς εκούσια η ανταλλαγή καθώς υπήρχε προσπάθεια εκδίωξης των σλαβόφωνων από τις ελληνικές αρχές, ανεξαρτήτως «φρονήματος». Βλ. Τ. Κωστόπουλος, *Πόλεμος και Εθνοκάθαρση. Η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912-1922*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 89-90.

¹² Ελισάβετ Κοντογιώργη, «Σλαβόφωνοι και Πρόσφυγες. Κοινωνικές, δημογραφικές και εθνολογικές πλευρές του Μακεδονικού Ζητήματος κατά την Μεσοπολεμική περίοδο», *Βαλκανικά Σύμμεικτα*. τχ.10, Θεσσαλονίκη 1998, σελ.199

¹³ Κυραμαργιού, «Καινούρια ονόματα...», σελ.15

¹⁴ Στο ίδιο, σελ.20

¹⁵ Στο ίδιο, σελ.11

Η διαδικασία απάλειψης του υφιστάμενου τοπωνυμικού, των παραπάνω περιοχών, συνδέονταν με πολιτικές ποδηγέτησης, δηλαδή αφομοίωσης και εξελληνισμού των αλλόγλωσσων κατοίκων, εξέλιξη που θα κατοχύρωνε defacto την ελληνικότητα της περιοχής και σε διπλωματικό επίπεδο. Το τοπωνύμιο πέραν του γεωγραφικού-χαρτογραφικού προσδιορισμού αποτελεί στοιχείο της ιστορίας του τόπου, στοιχείο της ταυτότητας των ανθρώπων του, προϊόν γλωσσικής πράξης, τουτέστιν πολιτικής πράξης και η γλωσσική αφομοίωση - μείζον ζήτημα για το ελληνικό κράτος - των αλλόγλωσσων πληθυσμών έπρεπε να συμπεριλάβει και τα τοπωνύμια.

Τα καινούργια τοπωνύμια, τα οποία άλλαξαν διοικητικά χωρίς να ερωτηθούν οι τοπικές κοινωνίες (όπως σε Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο) αρχικά αγνοήθηκαν από τους κατοίκους της Μακεδονίας, τουλάχιστον στον καθημερινό ανεπίσημο λόγο. Συγκεκριμένα στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας (Γιαννιτσά, Έδεσσα, Αριδαία, Φλώρινα, Καστοριά) τα παλιά τοπωνύμια συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ακόμα κι από τους πρόσφυγες – οι οποίοι τάχθηκαν όμως υπέρ της μετονομασίας των τοπωνυμίων - αφήνοντας στο περιθώριο τις καινούργιες ονομασίες. Γιατί εκεί ο σλαβόφωνος πληθυσμός υπερτερούσε, καθώς δεν διεξήχθησαν στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο (Ιούνιος-Ιούλιος 1913) ούτε πρόγραμμα εθνοκάθαρσης, όπως έγινε στην περιοχή μεταξύ Αξιού και Νέστου. Επιπλέον οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Μακεδονία ήταν κατά πολύ λιγότεροι συγκριτικά με τους πρόσφυγες στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία. Συγκεκριμένα για την περιοχή της Καστοριάς, μπορούμε σχηματικά να πούμε ότι μετά των ερχομό των προσφύγων, το 1925, περίπου ο μισός πληθυσμός του νομού αποτελούνταν από σλαβόφωνους¹⁶. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι στη Δυτική Μακεδονία, όπου έλαβαν χώρα οι σημαντικότερες συγκρούσεις κατά την επανάσταση του Ίλιντεν αλλά και στα μετέπειτα χρόνια, εντοπίζεται η μεγαλύτερη απήχηση του μακεδονισμού. Ο αυτοπροσδιορισμός του Μακεδόνα, στον σλαβόφωνο πληθυσμό, είναι διάχυτος στις αρχές του 20ού αιώνα, σε ολόκληρη τη Δυτική Μακεδονία, είτε στο ελληνικό είτε στο σερβικό της τμήμα της, μετά το 1913.

Αντιθέτως το πέρασμα του ελληνικού στρατού κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου από την Ανατολική Μακεδονία άδειασε την περιοχή από το σλαβόφωνο πληθυσμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του Ρούπελ και του Ζιρνόβου (Κάτω Νευροκοπίου), αλλά και άλλων οικισμών, όπου οι σλαβόφωνοι που

---

¹⁶ Οι σλαβόφωνοι ζούσαν κυρίως σε οικισμούς βόρεια, ανατολικά και δυτικά της πόλης της Καστοριάς. Το 30% περίπου των κατοίκων του νομού ήταν ελληνόφωνοι ντόπιοι, η πλειοψηφία των οποίων ζούσε στην πόλη της Καστοριάς καθώς και σε οικισμούς στα νότια της και τέλος, το υπόλοιπο 20% αποτελούνταν από τουρκόφωνους και ελληνόφωνους πρόσφυγες οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σε χωριά από τα οποία είχαν βίαια μετακινηθεί οι μουσουλμάνοι το 1925. Βλ. Ραϋμόνδος Αλβανός, «Μετεμφυλιακές πολιτικές συμπεριφορές και εθνοτική ταυτότητα στον νομό Καστοριάς», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ.32, Δεκέμβριος 2008, σελ. 129

γλίτωσαν από το μένος των στρατιωτών του διάδοχου Κωνσταντίνου ήταν πολύ λίγοι. Όσο για την Κεντρική Μακεδονία, στην περιοχή του Κιλκίς ο ελληνικός στρατός έκαψε 39 χωριά όπως και την ομώνυμη πόλη¹⁷. Ουσιαστικά ελάχιστοι σλαβόφωνοι παρέμειναν μετά και τις ανταλλαγές πληθυσμών βορείως της Θεσσαλονίκης. Η εθνοκάθαρση αποδείχτηκε ο πιο άμεσος και αποτελεσματικός τρόπος εθνοποίησης του χώρου. Ωστόσο, παρά τις συγκλονιστικές αλλαγές που υπέστη ο χώρος της Μακεδονίας τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, ο σλαβόφωνος πληθυσμός στην ελληνική Μακεδονία, κατά τις απόρρητες στατιστικές του ελληνικού κράτους, ανερχόταν σε 165.000 – 200.000 στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου¹⁸.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα των μετονομασιών, πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το διάταγμα του 1926, οι κατά τόπους νομαρχίες στην Μακεδονία έπρεπε να μεριμνήσουν για την αλλαγή της σφραγίδας των σωματείων, νομικών προσώπων, συλλόγων, επιμελητηρίων, συνεταιρισμών κτλ. Αν κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε ο νομάρχης τιμωρούνταν με πρόστιμο 50-200 δραχμών. Σε περίπτωση που στις αλληλογραφίες των συλλόγων, των σωματείων ή των συνεταιρισμών εγγράφονταν το παλιό τοπωνύμιο οι παραβάτες τιμωρούνταν με πρόστιμο 100 δραχμών ή με κράτηση μέχρι 10 ημερών. Επίσης αιτήσεις ιδιωτικών ή νομικών προσώπων δεν λαμβάνονταν υπόψη αν αναγραφόταν το παλιό τοπωνύμιο. Επιπλέον μάρτυρας ή διάδικος στο δικαστήριο τιμωρούνταν με πρόστιμο αν δήλωνε τον τόπο κατοικίας του με το παλιό όνομα. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρόκειται για κυρώσεις που ήταν αδιανόητες κατά την προηγούμενη φάση των μετονομασιών στην Παλαιά Ελλάδα¹⁹.

Η εμμονή των Σλαβομακεδόνων στη χρήση των παλιών τοπωνυμίων, έστω και στις καθημερινές τους μόνο συζητήσεις καταγράφεται από τους ταγούς της εθνοφροσύνης σαν δηλωτικό «ανθελληνικών» διαθέσεων και θα αντιμετωπιστεί εχθρικά από την ελληνική διοίκηση. Πρόκειται για φαινόμενο που θα πάρει κατακλυσμιαίες διαστάσεις στην εποχή του δικτατορικού καθεστώτος του Μεταξά.

δ) Το τοπωνύμιο ως τεκμήριο νομιμοφροσύνης

Τομή στην καθημερινότητα των σλαβόφωνων αποτελεί ο Αύγουστος του 1936 με την εγκαθίδρυση του δικτατορικού καθεστώτος του Μεταξά. Είναι η περίοδος που έχουμε όχι απλά απαγόρευση της χρήσης των παλιών τοπωνυμίων, αλλά μια πολιτική ρητής απαγόρευσης της σλαβοφωνίας. Οι αρχές εξαπέλυσαν ένα κύμα κρατικής τρομοκρατίας ενάντια στους παραβάτες. Όποιος συλλαμβανόταν να μιλάει

¹⁷ Σπύρος Καράβας, «Περί κοινότητας ελληνικής εν Κιλκίς 1901», *Αρχειοτάξιο*, 4(5.2002), σελ. 31

¹⁸ Τάσος Κωστόπουλος, «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Δ1, *Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος - Παλινόρθωση 1945-1952*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 2

¹⁹ Τάσος Κωστόπουλος, *Η Απαγορευμένη Γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Εκδόσεις Μαύρη Λίστα, Αθήνα 2000, σελ. 144-145

την μητρική του γλώσσα, γιατί περί αυτού πρόκειται, παραπέμπονταν σε αυτόφωρο και τιμωρούνταν. Ποινές όπως: βαρύ χρηματικό πρόστιμο, φυλάκιση, βασανιστήρια με ρετσινόλαδο και εξορία ήταν στην ημερήσια διάταξη της εποχής.

Για το ελληνικό κράτος δεν ήταν όλοι οι ξενόφωνοι το ίδιο προβληματικοί. Διακρίνεται μια σαφής «επιλεκτικότητα» στη σλαβική διάλεκτο, καθώς τόσο τα βλάχικα όσο και τα αρβανίτικα, γλώσσες που ακούγονται σε περιοχές της ελληνικής Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Στερεάς ή και της Αργολιδοκορινθίας, χαίρουν άλλης αντιμετώπισης. Η συγκεκριμένη στάση εξηγείται, αν αναλογιστούμε την εθνοφροσύνη τμήματος των Βλάχων και των Αρβανιτών. Για τον ίδιο λόγο οι διαμαρτυρίες των κατοίκων του αρβανίτικου χωριού Λέχοβου, στην επαρχία Φλώρινας, για την μη μετονομασία του χωριού τους, εισακούστηκαν από τους διοικούντες. Οι αντιδράσεις επίσης των κατοίκων της ελληνοβλαχικής κωμόπολης Μπλάτσι εναντίον της πρότασης της μετονομασίας της σε Πολυνέρι θεωρήθηκαν δικαιολογημένες και το παλιό τοπωνύμιο διατηρήθηκε, ελαφρά τροποποιημένο (Βλάστη)²⁰.

Από την περίοδο του Μεταξά ως την χούντα των συνταγματαρχών, η χρήση του νέου ή του παλιού τοπωνυμίου και η χρησιμοποίησή του στα ατομικά έγγραφα έχει δηλωτικό χαρακτήρα της εθνοφροσύνης ή μη των κατοίκων της Μακεδονίας. Εξυπακούεται ότι στις περιοχές της Παλιάς Ελλάδας δεν υπάρχει αυτός ο μηχανισμός ανίχνευσης του εθνικού φρονήματος. Επιπλέον οι σλαβόφωνες περιοχές της Μακεδονίας, όπως και ολόκληρη η παραμεθόριος σε Ήπειρο και Θράκη, από το 1936 μέχρι τη δεκαετία του 1980 είχαν υπαχθεί σε ένα σύστημα Επιτηρούμενης Ζώνης σύμφωνα με το οποίο κάθε κίνηση των κατοίκων υπαγόταν σε ένα καθεστώς αυστηρού ελέγχου. Οι άνθρωποι είχαν ειδικό ατομικό έγγραφο για να μπορούν να κυκλοφορούν.

Το 1982, ήταν η τελευταία φορά, πριν το ξέσπασμα της μακεδονικής υστερίας τη δεκαετία του 1990, που η χρήση του τοπωνυμίου αποτέλεσε το εργαλείο ελέγχου της εθνικής συνείδησης του σλαβόφωνου πληθυσμού. Ο λόγος για το νόμο (1285/1982)περί αναγνώρισης της Εθνικής Αντίστασης που επέτρεπε τον επαναπατρισμό των πολιτικών προσφύγων²¹, μόνο για «των Ελλήνων το γένος», του εμφύλιου πολέμου. Ένα «αντικειμενικό» κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε για τη διάκριση των «καθαρών» Ελλήνων ήταν το όνομα του τόπου γέννησης που ήταν γραμμένο στα ατομικά τους έγγραφα. Όσοι είχαν διαβατήριο ή ταυτότητα που

²⁰ Στο ίδιο, σελ.146

²¹ Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, ο συνολικός αριθμός των Σλαβομακεδόνων πολιτικών προσφύγων που βρίσκονται το 1950 στις χώρες του παραπετάσματος, είναι γύρω στις 50.000 άτομα. Περίπου 30.000 στην Γιουγκοσλαβία και 20.000 στις υπόλοιπες ανατολικές χώρες. Βλ. Ε. Κοφός, *Nationalism and Communism in Macedonia*, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 196 και Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, «"Ενότητα και Αδελφότητα" σλαβομακεδόνες και Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη» στον τόμο *Το όπλο παρά πόδα. Οι πολιτικοί πρόσφυγες του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη*, Επιμέλεια: Ε. Βουτυρά κ.α., Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 49-51

ανέφερε τον τόπο γέννησης με το νέο ελληνότροπο τοπωνύμιο κρίθηκαν «Έλληνες το γένος», δηλαδή καταγωγικά Έλληνες και επαναπατρίστηκαν. Όσοι είχαν στα χαρτιά τους το παλιό τοπωνύμιο θεωρήθηκαν αυτόματα «αλλογενείς». Εκείνο ουσιαστικά που ζητούσαν από τους πολιτικούς πρόσφυγες οι ελληνικές αρχές μέσω της απαλοιφής του παλαιού ονόματος του χωριού τους ήταν να αποκηρύξουν το παρελθόν τους, το χωριό τους και να ξεχάσουν την ιστορία τους²². Τα σημάδια του παραπάνω νόμου στη ζωή των πολιτικών προσφύγων του εμφύλιου και των απογόνων τους ήταν ορατά μέχρι και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, διότι επί σειρά ετών όχι μόνο δεν τους επιτρέπεται η επανεγκατάσταση στα σπίτια που μεγάλωσαν, αλλά ούτε μια ολιγόωρη επίσκεψη. Σε κάποιες περιπτώσεις, μετά το 1997, επινοήθηκε μια μέση λύση, έτσι ο αιτών υπέγραφε δήλωση ότι το παλιό τοπωνύμιο που αναγράφεται στα χαρτιά του δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική κατάσταση και έτσι έπαιρνε άδεια για να επισκεφτεί το χωριό του για έναν μήνα.

2.Οι μετονομασίες των οικισμών στην περιοχή της Καστοριάς

Χώρος αναφοράς της παρούσας έρευνας είναι ο νομός Καστοριάς, έτσι όπως οριοθετήθηκε από το 1941, όπου η επαρχία Καστοριάς αποκτά την διοικητική της αυτοτέλεια από το γειτονικό νομό Φλώρινας. Απαρτίζεται από 114 οικισμούς, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται η πόλη της Καστοριάς και η κωμόπολη του Άργους Ορεστικού. Στο νομό απαντώνται οι εξής εθνοπολιτισμικές ομάδες: πρόσφυγες (Μικρασιάτες, Πόντιοι, Τουρκόφωνοι), Βλάχοι, Κατσαούνηδες, λοιποί ελληνόφωνοι, και Σλαβομακεδόνες οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως *ντόπιοι(εντόπιοι)ή Μακεδόνες* και ετεροπροσδιορίζονται κυρίως ως *ντόπιοι*.

Ο κατακλυσμιαίος χαρακτήρας των μετονομασιών της περιόδου 1926-1928 άλλαξε άρδην τα τοπωνύμια του νομού εξαιρουμένων: των αμιγώς ελληνόφωνων χωριών Λάγκας, Ζούζουλης, Κωσταραζίου και Βογατσικού (πρώην Μπόγατσκο, τόπος καταγωγής του Ίωνα Δραγούμη), της Κλεισούρας (αν και η παλαιά ονομασία της ήταν Βλαχοκλεισούρα)²³ και της Καστοριάς εξαιτίας της βυζαντινής της καταγωγής. Στην συγκεκριμένη λίστα προστίθενται, η Αγία Κυριακή, ο Απόσκεπος, η Ασπροκκλησιά και οι Μανιάκοι διότι είχαν μετονομαστεί προγενέστερα καθώς και η Τσάκωνη που δεν μετονομάστηκε. Κατά την διάρκεια της συγκεκριμένης τριετίας πραγματοποιήθηκαν 94 μετονομασίες οικισμών. Είχε προηγηθεί μία το 1919 και ακολούθησαν επτά στη δεκαετία του '50 και μία τη δεκαετία του '60. Συνολικά από τους 114 οικισμούς μετονομάστηκαν οι 108. Τα περισσότερα από τα παλιά τοπωνύμια ήταν είτε σλαβικής είτε τουρκικής προέλευσης.

---

²²Τάσος Κωστόπουλος, «Το συμβούλιο της Ευρώπης: Οι “πάγοι” του 1949», <http://www.iospress.gr/ios2004/ios20040229a.htm>

²³Ως Βλαχοκλεισούρα σημειώνεται σε όλους τους χάρτες των Ευρωπαϊών μελετητών και στα κείμενα των ταξιδιωτών. Η Κλεισούρα και η Νέβεσκα (σημ. Νυμφαίο) είχαν αμιγώς βλαχόφωνο πληθυσμό.

Η μετονομασία των οικισμών της περιοχής δεν στηρίχτηκε στην αρχαία ή τη βυζαντινή γεωγραφία διότι εκ των πραγμάτων μια τέτοιου είδους ταύτιση στην περιοχή της Καστοριάς ήταν αδύνατη. Ο πολυπόθητος εξαρχαισμός του τοπωνυμικού υπήρξε γράμμα κενό για την περιοχή. Ούτως ή άλλως η δημιουργία των περισσότερων οικισμών και η ονοματολογία τους χρονολογείται από τη μεσαιωνική περίοδο και εξής. Συνεπώς τα «αρχαία» ονόματα των οικισμών ήταν εκείνα που ήθελε το κράτος να σβήσει. Γιατί τελικά δεν μπόρεσαν να βρεθούν τα επιθυμητά αρχαία που θα επανερχόντουσαν στο φως της ιστορίας. Μοναδική περίπτωση χρησιμοποίησης από την Επιτροπή αρχαίου τοπωνυμίου ήταν η μετονομασία της Χρούπιστας σε Άργος Ορεστικό. Βέβαια η ακριβής θέση του αρχαίου Άργους Ορεστικού δεν συμπίπτει με εκείνη της Χρούπιστας, αλλά μικρό το κακό. Ακόμη και αν η θέση ήταν η ίδια, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι μελετητές, σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται για συνέχεια της αρχαίας πόλης. Σε μία τέλος περίπτωση, η μετονομασία παραπέμπει στα βυζαντινά χρόνια καθώς το χωριό Κονδορόπη (Κοντορόπη) μετονομάστηκε σε Μεταμόρφωση διότι σε μικρή απόσταση από το χωριό βρίσκεται ο εγκαταλελειμμένος βυζαντινός ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα.

Στόχος ήταν η επιλογή «εύηχων, ελληνικών και ολιγοσύλλαβων»²⁴ ονομάτων, ώστε να μπορούν να τα προφέρουν οι μη ελληνόφωνοι κάτοικοι των χωριών. Οι μετονομασίες βασίστηκαν: στη μετάφραση των σλαβικών ή τουρκικών τοπωνυμίων, στην παραφθορά και την μεταποίηση του ήδη υπάρχοντος τοπωνυμίου, κάποιες εμπνεύστηκαν από «επιφανείς» άνδρες ή από το φυσικό περιβάλλον και το ανάγλυφο της περιοχής και δεν έλειψαν και οι μετονομασίες με βάση κάποιο χριστιανικό αγιωνύμιο.

Ήδη από το 1913, επ' ευκαιρία της *Απαρίθμησης των κατοίκων των νέων επαρχιών*, οι κρατικοί αξιωματούχοι λειτούργησαν «καθαρικά» ως προς τα ονόματα των οικισμών. Έτσι εντελώς αυθαίρετα «ελληνοποιούνται» μια σειρά από αυτά, είτε προσθέτοντας ένα **ν** στην κατάληξη (Τσιρίλοβο[ν], Στένσκο[ν], Λέχοβο[ν], Πάπρασκο[ν], Κουμανίτσεβο [Κομανίτσεβον], Κωστενέτσι[ον]) είτε προσθέτοντας ένα φωνήεν (Ζέλιν[η], Τσέτιροκ [Τσετιράκι], είτε αντικαθιστώντας τους φθόγγους **ντ** σε **δ**, **μπ** σε **β** και **γκ** σε **γ**. Έτσι για παράδειγμα η Ντόλιανη έγινε Δόλιανη, η Ντρανόβενη έγινε Δράνοβα, το Μπαψόρ έγινε Βαψώρι, η Ντομπρόλιστα έγινε Δοβρόλιστα, το Κοντορόμπη έγινε Κονδορόπη, η Γκράμοστα έγινε Γράμμοστα, το Ραντίγκοζε έγινε Ραδικόσδη. Μεγαλύτερες επεμβάσεις δέχθηκε το Νέστιμ που έγινε Νιστίμιον και που προφανώς για να μην παραπέμπει στη νηστεία μεταμορφώθηκε σε Κουφοξυλιά και τελικά σε Νόστιμο, ενώ το ομόηχό του Νέστραμ, αφού «εξανθρωπίστηκε» το 1913 σε Νεστράμιον, στη συνέχεια με την βοήθεια του Αγίου Νέστωρος, το 1926 μετακύλησε σταδιακά σε Νεστόριο. Όσο για την Σφέτα Νέντελα, αυτή μεταφράστηκε αυτόματα σε Αγία Κυριακή από το 1913 αποφεύγοντας περαιτέρω ταλαιπωρίες. Αντίθετα η Μπρέστενη μετατράπηκε σε Κρύα Νερά το 1928 για να ξαναμετονομασθεί σε Αυγή ένα χρόνο αργότερα. Το ίδιο

---

²⁴ *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, ο.π.

συνέβη και με το Μπομπόκι που έγινε Μακροχώρι το 1928 αλλά ξαναβαφτίστηκε το 1929 σε Σταυροπόταμο. Το Ντουπιάκο μεταμορφώθηκε το 1913 σε Δοκωνάκοι, για να επανέλθει στην Απογραφή του 1920 σε Δουπιάκοι και να μετονομαστεί το 1926 σε Δισπήλιον αλλά τελικά έκανε καριέρα ως Δισπηλιό . Το Ψόρα εξωραΐστηκε το 1913 σε Ψόχωρι για να συνεχίσει όμως τη σταδιοδρομία του ως Υψηλό από το 1926 και δώθε. Τέλος το δυσπρόφερτο Ίζγκλιμπ εξευμενίστηκε το 1913 σε Ίζγλιόπι, στην Απογραφή του 1920 το συναντούμε ως Ίζγλίμπι, για να μετονομαστεί τελικά το 1926 σε Ποριά.

Αναλυτικότερα εντοπίστηκαν 19 τοπωνύμια τα οποία μετονομάστηκαν ηχοποιητικά, μέσω της μεταποίησης των σλαβικών και τουρκικών τοπωνυμίων, πρόκειται για μετονομασίες που βασίζονται στην ομοιότητα των φθόγγων. Παραθέτω ενδεικτικά κάποιες: Νεστράμι → Νεστόριο, Γκάμπρες→ Γάβρος, Μαύροβο→ Μαυροχώριον, Κοτέλτσι → Κοτύλη, Βυτάνη → Βοτάνι και Φωτίνιστα → Φωτεινή. Υποστηρίχθηκε ότι η λύση αυτή είχε το πλεονέκτημα ότι οι κάτοικοι θα συνήθιζαν ευκολότερα και θα χρησιμοποιούσαν τα νέα ονόματα, μιας και έμοιαζαν με τα προϋπάρχοντα. Βέβαια τέτοιου είδους ονοματοδοσίες υπήρξαν ατυχείς διότι δεν ανταποκρίνονται σε κανένα γλωσσικό ιδίωμα.

Εξάλλου 5 μετονομασίες επιλέχθηκαν για να τιμηθεί η μνήμη «επιφανών» ανδρών (κυρίως Μακεδονομάχων), οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην καταστολή του επαναστατικού κινήματος των αυτοχθόνων στις αρχές του 20ού αιώνα: Στάτισα → Μελάς, Μπόμπιστα → Βέργα, Ζαγορίτσανη → Βασιλειάδα, Έζερετς → Πετροπουλάκι, Λόσνιτσα → Γέρμας. Συγκεκριμένα το χωριό Στάτισα με αμιγώς σλαβόφωνο πληθυσμό μετονομάστηκε σε Μελάς το 1927, προς τιμή του Παύλου Μελά που σκοτώθηκε στο χωριό από τους ίδιους τους άνδρες του το 1904²⁵. Το χωριό Γέρμας, πρώην Λόσνιτσα, άλλαξε ονομασία το 1928, προς τιμήν του καπετάν Γέρμα (Νικόλαος Τσοτάκος), ο οποίος σκοτώθηκε κοντά στο χωριό το 1907. Το ψευδώνυμό του το πήρε από τον τόπο καταγωγής του, το Γέρμα Λακωνίας. Η Μπόμπιστα, το 1926, μετονομάστηκε σε Βέργα, προς τιμή του Έλληνα αξιωματικού Πέτρου Μάνου, ο οποίος έλαβε μέρος στον Μακεδονικό Αγώνα με το ψευδώνυμο “καπετάν-Βέργας”. Επίσης το Έζερετς, χωριό αποκλειστικά σλαβόφωνο, του οποίου οι κάτοικοι πήραν μέρος στην επανάσταση του Ίλιντεν, μετονομάστηκε το 1926 σε Πετροπουλάκι, από τον Μανιάτη Μακεδονομάχο Λεωνίδα Πετροπουλάκη, ο οποίος έδρασε και σκοτώθηκε το 1906 στην περιοχή. Τέλος, προς τιμή του Ζαγοριτσανίτη μητροπολίτη Σμύρνης Βασιλείου, η Ζαγοριτσάνη μετονομάζεται σε Βασιλειάδα.

Τα χριστιανικά αγιωνύμια έχουν κι αυτά τη θέση τους στις μετονομασίες, καθώς συναντώνται 6 στον αριθμό: Ραδιγκόσδη → Αγία Άννα, Λαμπάνιστα → Άγιος

²⁵ Τάσος Κωστόπουλος, Ο Ιός, «Ποιος σκότωσε τον Παύλο Μελά; Το άγνωστο θρίλερ» (εφ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 10/10/2004, σελ.33-35), Οι δέκα αντιφατικές εκδοχές που προβλήθηκαν από οικογένεια, συμπολεμιστές, αντιπάλους και αυτόπτες μάρτυρες για τον θάνατο του ιδανικού ήρωα της εθνικοφροσύνης και Βασίλης Γούναρης, «Το μοιραίο δεκαήμερο» (εφ. Καθημερινή/ένθετο «Επτά Ημέρες», 17/10/2004, σελ. 14-19), Η ίδια ακριβώς υπόθεση με διαφορετική χρονολογική διάταξη των διαθέσιμων στοιχείων – και ταυτόσημα, επί της ουσίας, συμπεράσματα.

Δημήτριος, Ζαγάρι → Άγιος Ζαχαρίας, Ζέρβενι → Άγιος Αντώνιος, Τσιρίλοβο → Άγιος Νικόλαος, Λιμπίσοβο → Άγιος Ηλίας. Πρόκειται για ονοματοδοσίες που έγιναν επειδή βρισκόταν σε κοντινή απόσταση ο ομώνυμος ναός. Η Αγία Κυριακή δεν ανήκει σε αυτήν την κατηγορία των μετονομασιών, καθώς προήλθε από την μετάφραση, όπως σημειώθηκε, του Σφέτα Νέντελα.

Παρατηρούμε ότι η μετάφραση από σλαβικό ή τουρκικό όνομα σε ελληνικό εφαρμόστηκε σε 15 μετονομασίες όπως, π.χ. Σλάτινα σε Χρυσή. Το πλήθος των τοπωνυμίων, τα οποία μέσα από τη μεταφραστική διαδικασία διατηρούν το αρχικό σημαϊνόμο, είναι κατά κύριο λόγο όροι που δηλώνουν κάποιο φυτό ή κάποιο χαρακτηριστικό στοιχείο της μορφολογίας του χώρου: Τίκβενη → Κολοκυνθού, Ντέμπενη → Δενδροχώρι, Πισιάκοι → Αμμουδάρα, Σκούντσον → Βράχος.

Σε 17 περιπτώσεις οι μετονομασίες σχετίζονταν με το φυσικό ανάγλυφο, χωρίς να πρόκειται για μετάφραση: π.χ. Ρέβανη → Διποταμία, Ζέλεγραδ → Μεσόβραχος, Ζουμπάνιστα → Άνω Λεύκη, Σταρίτσανη → Λακκώματα, Κοστενέτσι → Ιεροπηγή. Κάποιες μετονομασίες προκύπτουν από την γεωγραφική τοποθεσία των οικισμών: π.χ. Ψόχωρι → Υψηλό, Σέμασι → Κρεμαστή, Κονομπλάτη → Μακροχώρι, Γκέρλιανη → Χιονάτο. Σε κάποιες άλλες το τοπωνύμιο εγείρει θετική συνδήλωση για την ομορφιά, όπως οι ονομασίες: Ομορφοκκλησιά, Γλυκονέρι, Κρύα Νερά, Αυγή, Χλόη. Στο παράδειγμα της Ομορφοκκλησιάς το παλαιό τοπωνύμιο Γκάλιστα - το οποίο φέρει μια αρνητική συνδήλωση καθώς στην ντοπιολαλιά, γκάλια είναι η καλιακούδα που συνειρμικά φέρνει κάτι άσχημο στο νου και Γκάλιστα είναι η τρύπα όπου μαζεύονται οι γκάλιες -αντικαθίσταται με το εύηχο Ομορφοκκλησιά.

Στην περίπτωση του οικισμού Όσσιανι που έγινε Οινόη προκρίθηκε η υιοθέτηση του ποντιακού τοπωνυμίου, καθώς στο χωριό εγκαταστάθηκαν το 1923, 409 πρόσφυγες με καταγωγή οι περισσότεροι από το χωριό Οινόη του Πόντου²⁶.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και οι υποστηρικτές της επείγουσας ανάγκης των μετονομασιών δεν έμειναν ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα. Ο λαογράφος Στίλπων Κυριακίδης αναφερόμενος στις μετονομασίες των οικισμών είχε εισηγηθεί ένα σύστημα που θα συναρτά τη νέα ονομασία με γνωρίσματα του φυσικού της περιγύρου. Ως κριτήρια επιλογής είχε προτείνει στοιχεία όπως η φύση, το χρώμα ή η μορφή της επιφάνειας του εδάφους, η παρουσία ή η απουσία υδάτων και βλάστησης, τα ζώα που απαντούν στην περιοχή, ο ήλιος, οι άνεμοι και οι αστραπές, η θέση του χωριού ως προς κάποιο άλλο, διάφορα κτίσματα αρχαία και νεότερα, οι καλλιέργειες του τόπου, τα επαγγέλματα των κατοίκων και τυχόν τοπικές ιστορικές ή μυθολογικές παραδόσεις – οτιδήποτε μπορεί, με άλλα λόγια, να φανταστεί ο νους του ανθρώπου²⁷. Επίσης το γεγονός ότι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας παρατηρούνται κοινά τοπωνύμια μαρτυρά την ατυχή επιλογή των μετονομασιών. Πανελλαδικά, για παράδειγμα το όνομα “Λεύκη” επιλέχθηκε για την μετονομασία

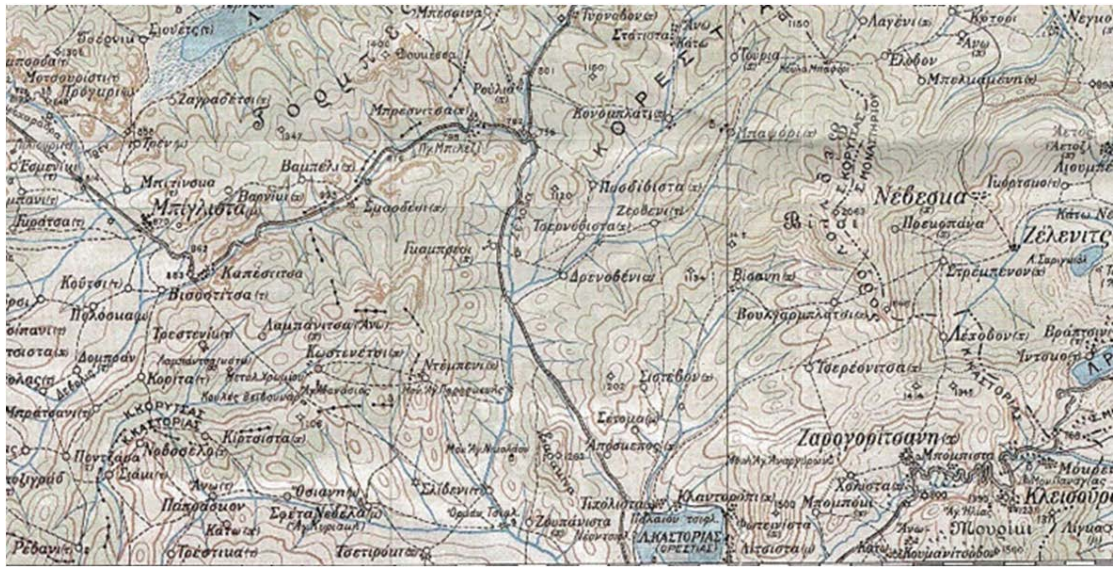
²⁶Ιωάννης Κολιόπουλος – Ιωάννης Μιχαηλίδης (επιμ.), *Οι πρόσφυγες στην Μακεδονία – Από την τραγωδία στην εποποιΐα*, Ε.Μ.Σ – Μίλητος, Αθήνα 2009, σελ.340

²⁷Κωστόπουλος, «*Η Απαγορευμένη...*», σελ. 143

10 οικισμών, η “Κυψέλη” για 11, η “Μεταμόρφωση” για 12, ο “Άγιος Νικόλαος” για 15, το “Κρυονέρι” για 17, η “Δάφνη” για 24, η “Καλλιθέα” για 44 κ.τ.λ.

Η εσπευσμένη διαδικασία αλλαγής του τοπωνυμικού ανάγκασε συχνά τους ιθύνοντες να αναδιατυπώσουν την αρχική μετονομασία, όπως είδαμε και παραπάνω. Έτσι στην επαρχία Καστοριάς το Ορμάν, το 1927, μετονομάστηκε σε Κάτω Λεύκη και το 1962 σε Λεύκη. Το Γκρέντση, το 1928, μετονομάστηκε σε Φτελιά και το 1949 σε Πτελέα. Η Μαρκόβιανη, το 1927 μετονομάστηκε σε Μαρκοχώρι, για να μετονομαστεί το 1950 σε Αμπελοχώριον. Το Λιμπίσοβο μετονομάστηκε σε Αϊλιά το 1927 για να εξωραϊστεί το 1949 σε Άγιο Ηλία. Η Ρεσούλιανη το 1928 μετονομάστηκε σε Καλονέρι και το 1960 άλλαξε σε Βέλος. Τέλος το Μαύροβο το 1928 μετονομάστηκε σε Μαυροχώριον, το 1968 σε Κέλετρον, για να επιστρέψει στην ονομασία Μαυροχώριον το 1969.

Εικόνα 4: Λεπτομέρεια από τον παραπάνω χάρτη, όπου απεικονίζονται οι οικισμοί της Καστοριάς στο βόρειο τμήμα του νομού με τα παλιάονόματα.

Εικόνα 6: Λεπτομέρεια από τον παραπάνω χάρτη, στον οποίο απεικονίζονται οι οικισμοί της Καστοριάς στο νότιο τμήμα του νομού με τα παλιά ονόματα.

3. Πίνακας οικισμών της περιοχής Καστοριάς

Στον πίνακα που ακολουθεί περιλαμβάνονται οι οικισμοί της περιοχής Καστοριάς με το έτος και το όνομα μετονομασίας τους, καθώς και ορισμένα συναφή εθνοπολιτισμικά και δημογραφικά στοιχεία.

Οι αριθμοί που εμφανίζονται δίπλα στα τοπωνύμια αφορούν τον πληθυσμό των οικισμών το 1913 (δίπλα στο παλιό τοπωνύμιο) και το 2011 (δίπλα στη νέα ονομασία). Παρατηρούμε πολλά ντόπια χωριά, τα οποία το 1913 ήταν πολυπληθή να ερημώνουν με το πέρασ του χρόνου. Μια ερήμωση, η οποία ήταν απόρροια της πολιτικής του ελληνικού κράτους, που στόχευε στην εξόντωση του σλαβόφωνου στοιχείου και διήρκεσε σχεδόν έναν αιώνα με αποκορύφωση το τέλος του εμφυλίου με την ήττα του ΔΣΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Μπαψώρι (σημ. Ποιμενικό), όπου σύμφωνα με την απογραφή του 1940 κατοικείται από 854 κατοίκους, ενώ το 1951 εντοπίζεται εγκαταλελειμμένο. Εδώ οι κάτοικοι, καθώς η ήττα του ΔΣΕ διαφαίνονταν, κατέφυγαν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Γενικότερα στην συστάδα των οικισμών των Κορσετείων (Μελάς, Μακροχώρι, Ποιμενικό, Χαλάρα, Γάβρος, Μαυρόκαμπος, Κρανιώνας και Άγιος Αντώνιος) η απογραφή του 1940 δείχνει συγκεντρωτικά 4.720 κατοίκους ενώ η αμέσως επόμενη απογραφή το 1951 εμφανίζει μια μείωση των κατοίκων που υπερβαίνει το 50%, καθώς οι κάτοικοι που αριθμούνται είναι 2.307. Εν συνεχεία, το 1974, οι εναπομείναντες κάτοικοι των παραπάνω χωριών, εκτός του Μακροχωρίου, του

Μελά και του εγκαταλελειμμένου Ποιμενικού, μεταφέρονται από την ελληνική διοίκηση στον Νέο Οικισμό Κορεστέων, γεγονός που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ερήμωσή τους. Η εξαναγκασμένη αυτή μετοίκηση, σύμφωνα με τους κατοίκους της περιοχής, στόχευε στην ανάμειξη του ντόπιου πληθυσμού με νέο για την οριστική εξάλειψη της τοπικής σλαβικής γλώσσας. Στη λαίλαπα της ερήμωσης προστίθενται 11 οικισμοί – στον πίνακα σημειώνονται με (-) - οι οποίοι ερήμωσαν ολοκληρωτικά και δεν αναφέρονται στην απογραφή του 2011, θαρρείς και σβήστηκαν από τον χάρτη. Ο λόγος για τη Λαμπάνιστα (σημ. Άγιος Δημήτριος), τη Ζουμπάνιστα (σημ. Άνω Λεύκη), τη Γιαννόβαινη (σημ. Γιαννοχώρι) κ.τ.λ. Το παζλ της ερήμωσης συμπληρώνουν το Κοστανέτσι (σημ. Ιεροπηγή) και η Δέμπενη (σημ. Δενδροχώρι). Πρόκειται για χωριά που ερημώθηκαν μετά τον εμφύλιο και με κρατική παρέμβαση εποικίσθησαν από Βλάχους (Αρβανιτόβλαχους) από τις Φιλιάτες και την Παραμυθιά το 1958²⁸.

Ο αστερίσκος (*) δίπλα στα παλιά τοπωνύμια υποδηλώνει την πλήρη απουσία ελληνοφωνίας στους συγκεκριμένους οικισμούς μέχρι το 1923. Εδώ οι κάτοικοι ήταν σλαβόφωνοι (χριστιανοί είτε μουσουλμάνοι), μουσουλμάνοι Τούρκοι ή μουσουλμάνοι Αλβανοί. Ο χάρτης του Παραρτήματος Β αναπαριστά τα εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των οικισμών καθώς και το όριο ελληνοφωνίας στην περιοχή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ένα όριο το οποίο είχε αποτυπώσει ήδη από το 1878 ο επίσημος γεωγράφος της Γερμανίας, Heinrich Kierpert, με την σύνταξη του χάρτη της Ηπειροθεσσαλίας με κλίμακα 1: 500.000²⁹.

Πηγές του πίνακα:

-Ελένη Κυραμαργιού, «Οι μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας, 1913-1940: ένας πίνακας», Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2003

-Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ/ΕΙΕ) «Μετονομασίες Οικισμών της Ελλάδας, 19ος – 21ος αιώνας», <https://settlement-renames.eie.gr/>

-Δημήτρης Λιθοξόου, «Τα χωριά της Καστοριάς – γεωγραφία της ιστορίας» <https://www.lithoksou.net/2020/11/horia-tis-kastorias.html>

-ΕΛΣΤΑΤ, απογραφή πληθυσμού 2011

-ΕΣΥΕ, Απαρίθμηση των κατοίκων των νέων επαρχιών της Ελλάδας του έτους 1913

---

²⁸ Σπύρος Καράβας, *Μυστικά και Παραμύθια από την Ιστορία της Μακεδονίας*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014, σελ. 418

²⁹ <https://edl.beniculturali.it/open/381391>

A/A	Παλαιότερη/ες ονομασία/ες	ΦΕΚ Μετονομασίας	Νέα ονομασία
1	Καστοριά 7800	-	Καστοριά 13387
2	Ραδιγκόσδη* 137	156/1928	Αγία Άννα 59
3	Σφέτα Νέντελα -	-	Αγία Κυριακή 263
	Αγία Κυριακή* 450		
4	Ζέρβενι* 492	156/1928	Άγιος Αντώνιος 50
5	Λαμπάνιτσα* 442	156/1928	Άγιος Δημήτριος -
6	Ζαγάρι -	179/1927	Άγιος Ζαχαρίας -
7	Λιμπίστοβον ή 323	179/1927	Άγιος Ηλίας 8
	Λιμπίσοβο -	327/1949	
	Αϊλιάς -		
8	Τσιρίλοβον* 262	287/1955	Άγιος Νικόλαος 22
9	Τέρσικα* 140	156/1928	Ακόντιον 0
10	Πισάκοι ή 148	413/1926	Αμμουδάρα 61
	Πισάκιον*		
11	Σδράλτση* 246	206/1927	Αμπελόκηποι 668
12	Μαρκόβιανή* 178	179/1927	Αμπελοχώρι 134
	Μαρκοχώρι -	39/1950	
13	Μπουχίνιον 251	193/1928	Ανθρό 24
14	Ζουπάνιστα ή 557	206/1927	Άνω Λεύκη -
	Ζουμπάνιστα*		
15	Μαγγίλα* 86	413/1926	Άνω Περιβόλι 19
16	Άποσκεπ -	-	Απόσκεπος 139
	Απόσκεπος* 465		
17	Χρούπιστα 2948	55/1926	Άργος Ορεστικό 7473
18	Τσούκα* 164	287/1955	Αρχάγγελος -
19	Μπέλα Τσάρκφα -	-	Ασπροκκλησιά 358
	Ασπροκκλησιά* 257		
20	Σκράπαρη* 46	156/1928	Ασπρονέρι 17
21	Μπρέστενη ή 317	156/1928	Αυγή 159
	Μπρέστανη* -	164/1929	
	Κρύα Νερά -		
22	Ζαγορισάνη* 2320	156/1928	Βασιλειάδα 325
23	Ρεσούλιανη 129	156/1928	Βέλος 77
	Καλονέρι -	16/1960	
24	Μπόμπιστα* 243	413/1926	Βέργα 97

25	Μπογατσικό	-	-	Βογατσικόν	543
	Βογατσικόν	2693			
26	Βυτάνη	107	156/1928	Βοτάνι	50
27	Σκούντασκον	150	413/1926	Βράχος	33
28	Βύσανη*	960	413/1926	Βουσισιά	127
29	Γκαμπρέσι ή Γκάμπρες*	648	413/1926	Γάβρος	0
30	Λόσνιτσα	903	156/1928	Γέρμας ή Γέρμα	560
31	Γιαννοβαίνη*	436	206/1927	Γιαννοχώριον	0
32	Δράνοβον	114	156/1928	Γλυκονέρι	-
33	Γράμοστα*	-	179/1927	Γράμμος	18
34	Δέμπενη*	1207	413/1926	Δενδροχώρι	266
35	Μόλαση	157	287/1955	Διαλεκτόν	56
36	Ρέβανη*	689	206/1927	Διποταμιά	456
37	Δοκωνάκοι ή Δουπιάκοι*	252	413/1926	Δισπήλιον ή Δισπηλιόν	976
38	Βουρβουτσικόν	869	413/1926	Επταχώριον	295
39	Δόλιανη*	344	206/1927	Ζευγοστάσι	6
40	Ζούζουλη	305	-	Ζούζουλη	44
41	Κωστενέτσιον*	1021	206/1927	Ιεροπηγή	294
42	Καλέβιστα*	443	156/1928	Καλή Βρύση	0
43	Δοβρόλιστα*	468	413/1926	Καλοχώριον	398
44	Οσνίτσανη*	354	206/1927	Καστανόφυτον	25
45	Μάρτσιστα*	30	413/1926	Κάτω Περιβόλι	-
46	Κάτω Παπράτσικον*	103	413/1926	Κάτω Φτεριά	24
47	Λούτιστα	126	179/1927	Κερασώνας ή Κερασιώνας	2
48	Σέτομα*	408	413/1926	Κεφαλάρι	353
49	Βλαχοκλεισούρα	-	-	Κλεισούρα	251
	Κλεισούρα*	3200			
50	Τίκβενη*	207	413/1926	Κολοκυνθού	744
51	Σιάκι*	632	206/1927	Κομνηνάδες	78
52	Γκόρεντση ή Γκυρέντση*	1731	B69/1919	Κορησός	998
53	Σλίβενη*	420	156/1928	Κορομηλέα ή Κορομηλιά	342
54	Νοβοσέλο*	85	156/1928	Κορφούλα	-
55	Κοτέλτσι	340	206/1927	Κοτύλη	34
56	Δρανόβα ή Δρανοβαίνη*	810	413/1926	Κρασιώνας	5
57	Δρανίτσι*	301	156/1928	Κρανοχώριον	245
58	Σέμασι*	54	156/1928	Κρεμαστόν ή Κρεμαστή	9

59	Λούδοβον*	59	413/1926	Κρύα Νερά	16
60	Ψέλτσον	403	413/1926	Κυψέλη	56
61	Κωστουράζι	-	-	Κωσταράζιον	742
	Κωσταράζι	941			
62	Λάγγα	473	-	Λάγκα	41
63	Σταρίτσανη*	340	206/1927	Λακκώματα	97
64	Γκόσον*	121	413/1926	Λαχανόκηποι	105
65	Όρμαν*	178	206/1927	Λεύκη	379
	Κάτω Λεύκη	-	99/1961		
66	Όμοτσον*	102	206/1927	Λιβαδοτόπι	15
67	Κομανίτσοβον*	1297	413/1926	Λιθιά	311
68	Κονομπλάτη*	1202	156/1928	Μακροχώριον ή Μακροχώρι	117
69	Μάνιακ	-	-	Μανιάκοι	3055
	Μανιάκοι*	113			
70	Τσερνόλιστα ή Τσερνολίτσα*	207	206/1927	Μαυρόκαμπος	6
71	Μαύροβον	854	156/1928	Μαυροχώριον	1287
72	Ζαμπύρδενη*	579	206/1927	Μελάνθιον	88
73	Στάτιστα*	609	179/1927	Μελάς	88
74	Χόλιστα*	412	206/1927	Μελισσότοπος	172
75	Ζελεγκράδ*	304	206/1927	Μεσόβραχον	6
76	Τσετεράκι ή Τσετιράκι*	888	413/1926	Μεσοποταμιά	2099
77	Κονδορόπη*	212	39/1950	Μεταμόρφωση ήΜεταμόρφωσις	139
78	Σλήμιστα	174	413/1926	Μηλίτσα	371
79	Πελκάτη*	341	156/1928	Μονόπυλον	0
80	Μιλοσλάβιστα ή Μυροσλάβιστα*	45	156/1928	Μυροβλήτης	-
81	Νεστράμιον*	2371	413/1926	Νεστόριο ή Νεστόριον	865
	Άγιος Νέστωρ	-	156/1928		
82	Βύτσια*	303	101/1954	Νίκη	41
83	Νιστίμιον	451	179/1927	Νόστιμον	108
	Κουφοξυλιά	-	81/1928		
84	Όσσιανη*	695	206/1927	Οινόη	475
85	Γκάλιστα*	763	413/1926	Ομορφοκκλησιά	23
86	Μπλάτση*	424	179/1927	Οξιά ήΟξυές	41
87	Ζελεγκόσδη ή Ζελιγκόσδη*	718	156/1928	Πεντάβρυσον	599
88	Λίτισστερ	104	413/1926	Περιστεριά	-
89	Έξερετς*	209	413/1926	Πετροπουλάκι	10

90	Τούχουλη	334	156/1928	Πεύκος	18
91	Βύσαντσον	174	156/1928	Πευκόφυτον	85
92	Βαψώρι*	1216	287/1955	Ποιμενικόν	-
93	Κόρτσιστα*	318	413/1926	Πολυάνεμο	11
94	Λίτσιστα*	380	413/1926	Πολυκάρπη	742
95	Τσερέσνιτσα*	660	413/1926	Πολυκέρασον	15
96	Ίζγλιοπη ή Ίζλγίμπι*	218	413/1926	Ποριά ή Πορειά	512
97	Γκρέντση*	318	156/1928	Πτελέα	55
	Φτελιά	-	319/1949		
98	Άνω Παπράτσον*	351	413/1926	Πτεριά ή Άνω Πτεριά	109
99	Σίτσεβον ή Σιστέβον*	602	156/1928	Σιδηροχώρι	82
100	Λουβράδες*	176	156/1928	Σκιερόν	-
101	Ζούζιλιτση*	566	156/1928	Σπήλαια	31
102	Ζηκόβιτσα	214	179/1927	Σπήλιος	14
103	Μπομπόκι ή Μπομπόκη*	228	156/1928	Σταυροπόταμος	173
	Μακροχώρι	-	431/1929		
104	Στέντσον*	145	413/1926	Στενά	1
105	Τειχόλιστα*	443	413/1926	Τοιχίον ή Τειχειό	685
106	Σλήμνιτσα*	567	39/1950	Τρίλοφος	6
107	Τσάκωνη*	423	-	Τσάκωνη	288
108	Ψόχωρι*	108	413/1926	Υψηλό	19
109	Φωτίνιτσα*	-	413/1926	Φωτεινή	186
110	Μποσδίβιτσα*	968	179/1927	Χαλάρα	13
111	Ζελήνη*	592	206/1927	Χιλιόδενδρον	610
112	Γκέρλιανη*	700	156/1928	Χιονάτο ή Χιονάτον	118
113	Νέον Τσιφλίκι*	-	91/1963	Χλόη	3079
114	Σλάπινα	349	413/1926	Χρυσή	124

4. Ο λόγος των κατοίκων

Οι προφορικές συνεντεύξεις έλαβαν χώρα σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους και διήρκεσαν περίπου εξήντα μέρες. Επισκέφτηκα πάνω από τριάντα χωριά και μίλησα με ανθρώπους διαφόρων ηλικιών. Κάποια από αυτά είναι ντόπια, κάποια προσφυγικά και βέβαια κάποια μικτά. Επιπλέον συζήτησα με ανθρώπους στο Άργος Ορεστικό - τόπο καταγωγής μου - το οποίο λειτούργησε ως χωνευτήρι όλων των εθνοπολιτισμικών ομάδων που κατοικούν στην ευρύτερη περιοχή της Καστοριάς. Η πρόθεσή μου ήταν να ερευνήσω τη θέση του παλαιού τοπωνυμίου στη συνείδηση των κατοίκων. Σε ποιο βαθμό ήταν γνωστό το αρχικό τοπωνύμιο, τι

σήμαινε ιστορικά η αλλαγή του, σε ποιο βαθμό υπήρξε αποδοχή του νέου τοπωνυμίου, πώς αντιμετώπισε το ζήτημα η κάθε εθνοπολιτισμική ομάδα της περιοχής [Σλαβόφωνοι Μακεδόνες (Ντόπιοι), Ελληνόφωνοι Μακεδόνες, Βλάχοι, Κατσαούνηδες, Πρόσφυγες, Πόντιοι, Τουρκόφωνοι, Μικρασιάτες), σε ποιο βαθμό τέλος τα τοπωνύμια λειτουργούν ως στοιχεία της ταυτότητάς τους.

Στην έρευνά μου εκείνο που με ενδιέφερε ήταν να καταλάβω σε ποιο βαθμό η ονοματοδοτική πολιτική που εφαρμόστηκε αποτελεί στοιχείο συλλογικής μνήμης. Επίσης αν και κατά πόσο οι νεότερες γενιές γνωρίζουν το παλιό τοπωνύμιο του χωριού τους, όπως και αν οι παλαιότερες γενιές το χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους, έστω και εναλλακτικά, και βέβαια πώς το νοηματοδοτούν. Με αφετηρία το σήμερα και πηγαίνοντας προς τα πίσω ερευνήθηκε αν το παλιό τοπωνύμιο επιβίωσε στο πέρασμα του χρόνου. Δεδομένου ότι το ονοματολογικό του χώρου, και ιδιαίτερα του γενέθλιου τόπου ή του τόπου καταγωγής αλλά και εκείνου της μόνιμης κατοικίας, είναι ένα από τα στοιχεία της συγκρότησης ταυτότητας των ανθρώπων, εξετάστηκε αν και κατά πόσο νέα και παλαιά ονομασία βρίσκονται σε «αντιπαλότητα», σε «διάλογο» ή είναι κάτι που έχει «ξεχαστεί».

Προκειμένου να εντοπίσω τους συνομιλητές μου καθόμουν στα καφενεία και επισκεπτόμουνα πολιτιστικούς συλλόγους. Επιπλέον έκανα και προγραμματισμένες συναντήσεις με ανθρώπους, για τους οποίους είχα πληροφορηθεί ότι γνωρίζουν για την ιστορία του χωριού τους. Δεν ήταν λίγες οι φορές που στα καφενεία γινόμασταν ένα τραπέζι κουβεντιάζοντας για το «όνομα» και κυρίως για το τι νοηματοδοτεί. Οι εντάσεις μεταξύ των συνομιλητών δεν έλειπαν.

Οι συνεντεύξεις έγιναν με τη μορφή ελεύθερων συζητήσεων και κουβέντας, χωρίς τη χρήση κάποιου τυποποιημένου ερωτηματολογίου. Προσπαθούσα να κατευθύνω την κουβέντα κάνοντας ερωτήσεις σχετικά με τα τοπωνύμια όπως αν χρησιμοποιούν μέχρι και σήμερα το παλιό τοπωνύμιο, τι νόημα έχει για αυτούς, αν γνωρίζουν πώς και πότε προέκυψε το καινούριο όνομα του χωριού κ.τ.λ. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε κάποιες συνεντεύξεις αν και διήρκεσαν αρκετή ώρα δεν ειπώθηκε τίποτα γύρω από το τοπωνύμιο καθώς την συζήτηση μονοπωλούσε το πολιτικό κομμάτι αυτό καθ' αυτό. Βέβαια η σιωπή ως προς το όνομα του χωριού ενείχε πολιτικές συνδηλώσεις.

Τα αναλυτικά εργαλεία μέσα από τα οποία διερευνήθηκε το ζήτημα ήταν: η ηλικία, σε συνδυασμό με το φύλο, την εθνοπολιτισμική προέλευση, την ιστορική σχέση με τον συγκεκριμένο κάθε φορά οικισμό, το κοινωνικο-επαγγελματικό status καθώς και την πολιτική τοποθέτηση του πληροφορητή, στο βαθμό που ήταν εφικτό.

Οι επιτελικοί χάρτες της περιοχής, της δεκαετίας του 1910, με τα παλιά τοπωνύμια, που είχα στα χέρια μου και τους επεδείκνυα, βοήθησαν να «ξεκλειδώσω» τα στόματα των ντόπιων, οι οποίοι όταν τους έβλεπαν ένωσαν εμπιστοσύνη, παραμερίζοντας τον φόβο που τους έχει διαποτίσει η μακρόσυρτη εκδίωξη των παππούδων τους (1904-1949) από τον τόπο τους. Οι κάτοικοι από το

Μπλάτσι (σημ. Οξυά), μόλις είδαν τους χάρτες έλαμψε το πρόσωπό τους και ένας ξεστόμισε: «Να ... εδώ τα λέει ... κανονικά», εννοώντας τα παλιά τοπωνύμια.

α) Ντόπια χωριά

Λέγοντας ντόπια χωριά εννοώ τα αμιγώς χριστιανικά σλαβόφωνα χωριά στα οποία μέχρι και την δεκαετία του '50, τα παιδιά πρώτα μάθαιναν τα μακεδονίτικα(ή «δικά μας» όπως τα έλεγαν και συνεχίζουν να τα λένε) στο οικογενειακό τους περιβάλλον και εν συνεχεία, όταν φοιτούσαν στο σχολείο, μάθαιναν τα ελληνικά. Ένας συνομηλητής μου, μου διηγήθηκε πως όταν σε παιδική ηλικία κατέβηκε από την Ντόλιανη (σημ. Ζευγοστάσι) να ζήσει στη Χρούπιστα(σημ. Άργος Ορεστικό), για να φοιτήσει στο σχολείο, θέλησε να φάει έναν μπακλαβά, αλλά δεν ήξερε να τον ζητήσει, καθώς γνώριζε την ονομασία του μόνο στα ντόπια “Μπλάγα πίτα”.

Τα αμιγώς σλαβόφωνα χωριά, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ήταν κυρίως παραλίμνια όπως η Τειχόλιστα (σημ. Τειχίο), το Κονδορόπη (σημ. Μεταμόρφωση) ή βρίσκονταν βόρεια της λίμνης όπως το Βουλγαρομπλάτσι ή Μπλάτσι (σημ. Οξυά), το Σιστέβο (σημ. Σιδηροχώρι) και η Τσερέσνιτσα (σημ. Πολυκέρασος). Αμιγής σλαβοφωνία υπήρχε επίσης και στα Καστανοχώρια όπως στη Μαγγίλα (σημ. Άνω περιβόλι), στο Έζερετς (σημ. Πετροπουλάκι) και στην Οφνίτσανη (σημ. Καστανόφυτο). Στη συγκεκριμένη λίστα πρέπει να προστεθούν και κάποια εκ των Γραμμοχωριών όπως η Σλήμνιτσα (σημ. Τρίλοφος) και η Γιαννοβαΐνη (σημ. Γιαννοχώρι) καθώς και η συστάδα των χωριών από το Ορμάν (σημ. Λεύκη) και βορειότερα, στη Δέμπενη (σημ. Δενδροχώρι) όπως και όλα τα χωριά της περιοχής των Κορεστίων.

- Ο συσσωρευμένος φόβος και οι αιτίες του

Εκείνο που μου προκάλεσε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι ακόμα και σήμερα μεγάλο τμήμα των ντόπιων φοβάται να μιλήσει για το παρελθόν, να εκφράσει αυτό που πιστεύει και πολλές φορές διακατέχεται από ενοχή για την καταγωγή του. Ο φόβος που νιώθουν οι ντόπιοι σχετίζεται με τις αλληπάλληλες διώξεις που υπέστησαν οι πρόγονοί τους από τους Τούρκους είτε από τους Έλληνες Μακεδονομάχους κατά τον Μακεδονικό Αγώνα, και εν συνεχεία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους έως τις ανταλλαγές πληθυσμών το 1919 και το 1924, τη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου, τον Εμφύλιο, το μετεμφυλιακό κράτος και την Απριλιανή Δικτατορία. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο πως όταν ρωτήθηκαν σχετικά με πιθανή ηχογράφηση της συνομιλίας, αρκετοί από τους ντόπιους πληροφορητές ξεκαθάρισαν ότι δεν θέλουν να καταγραφεί η συνέντευξη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του φόβου που διακατέχει τον ντόπιο πληθυσμό είναι το περιστατικό στο αμιγώς σλαβόφωνο χωριό Μπομπόκι(σημ. Σταυροπόταμος). Όταν σταμάτησα στην πλατεία του χωριού και ρώτησα δύο γυναίκες αν υπάρχει παλιό όνομα του χωριού, η γηραιότερη εκ των δύο μου αποκρίθηκε, μ' ένα σοβαρό ύφος που δεν σου επέτρεπε να συνεχίσεις τις ερωτήσεις: «Δεν υπάρχει παλιό όνομα, αυτό ήταν Σταυροπόταμος». Επίσης μου

είπαν ότι δεν γνωρίζουν κάποιον για να μου δώσει απαντήσεις σ' αυτά που ρωτάω και πως δεν υπάρχει κάποιος που να γνωρίζει την ιστορία του χωριού, ώστε να με βοηθήσει. Εν ολίγοις το ύφος τους και ο τρόπος τους μου έλεγε: «Μην ψάχνεις πολλά, μην αναμοχλεύεις καταστάσεις». Όπως μου αποκάλυψε ένας συνομιλητής μου, η γιαγιά του τού έλεγε: «Μόλτσι», δηλαδή “βούλωσε το ... μη μιλάς”.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι πληροφορητές προσποιούνταν, καθώς άλλα έλεγαν κι άλλα φαίνεται ότι πίστευαν. Κάτι όμως που γινόταν γρήγορα αντιληπτό. Σε άλλες περιπτώσεις διέκρινες μια φαινομενική αντίφαση. Συνομίλησα με ένα ζευγάρι συνταξιούχων δημοσίων υπαλλήλων στην περιοχή των Κορεστέων, οι οποίοι εκθείασαν τον Παύλο Μελά και τον Γερμανό Καραβαγγέλη. Όταν έφυγα με πήραν τηλέφωνο και μου ζήτησαν αν μπορούσαν να έχουν ένα αντίτυπο από τους επιτελικούς χάρτες με τις παλιές ονομασίες που τους είχα δείξει. Η συμπεριφορά αυτή δεν πρέπει να ιδωθεί ως αντιφατική. Γιατί η υιοθέτηση του «εθνικά ορθού» αφηγήματος δεν παραπέμπει αναγκαστικά στην ακύρωση του συγκινησιακού φόρτου που εμπεριέχει το **κανονικό** όνομα του χωριού τους. Δεν εξοβελίζει την οικογενειακή μνήμη. Από την άλλη πλευρά δεν ήταν λίγες οι πατριαρχικές οικογένειες των ντόπιων, που συνεργάστηκαν, είτε στα ένοπλα σώματα είτε ως πληροφοριοδότες με τον Καραβαγγέλη, ή στην συνέχεια, με τους φορείς του ελληνικού κράτους. Στις περιπτώσεις αυτές το εθνικό αφήγημα εξυπηρετεί την στάση αρκετών γενιών.

Οι διώξεις της ελληνικής πλευράς απέναντι στον ντόπιο πληθυσμό άρχισαν με τον Μακεδονικό Αγώνα (1904-1908) και συνεχίστηκαν με την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας το 1919 (συνθήκη Νεϊγύ). Ένας συνομιλητής μου στην Οξυά (Μπλάτσι ή Μπουλγκαρομπλάτσι) μου διηγήθηκε πως την συγκεκριμένη περίοδο ακουγόταν το σύνθημα του «ελληνικού» που στόχευε στην εκδίωξη του ντόπιου στοιχείου και ήταν το εξής: “Όποιος δε θέλει βασιλιά, θρησκεία και πατρίδα να δώσουμε τα ναύλα να πάει στην Βουλγαρία”.

Σε πολλές από τις συνεντεύξεις ειπώθηκε πως: «το ελληνικό κράτος δεν μας ήθελε και με τον τρόπο του μας έδιωξε». Μου εξηγούσαν ότι το ελληνικό κράτος πέτυχε το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επιδίωκε. «Δεν μας επέτρεπαν να μιλάμε την γλώσσα μας», μου είπαν. Και ο κατά τα άλλα «ελληνικής» συνείδησης άνδρας του ζευγαριού από τα Κορέστεια που προανέφερα είπε: «Όσο εσείς δεν θέλετε να την μιλάμε, τόσο θα επιβιώσει αυτή η γλώσσα». Νομίζω ότι ήθελε να έχει τη σφραγίδα του Έλληνα, αλλά του «ξέφευγαν» πολλές αλήθειες. Οι σημερινοί μεσήλικες, μου περιέγραψαν πως οι χωροφύλακες ζητούσαν από τις γιαγιάδες τους να πούνε “κριθάρι”, έλα όμως που στη δική τους γλώσσα δεν υπάρχει το “θ” και δεν μπορούν να το πουν, με αποτέλεσμα να το προφέρουν “κριτάρι” ... και να ξυλοφορτώνονται από τη χωροφυλακή. Στο σχολείο τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Ένας συνομιλητής ο οποίος φοίτησε στο δημοτικό σχολείο το 1953 μου διηγήθηκε πως αν κάποιος μαθητής μιλούσε «βουλγάρικα», ο δάσκαλος τον έβαζε τιμωρία να στέκεται με το ένα πόδι όρθιος στην γωνία της τάξης και να επαναλαμβάνει την φράση «δεν θα ξαναμιλήσω βουλγάρικα». Σαν να μην έφτανε

αυτό, ο δάσκαλος έβαζε τους υπόλοιπους συμμαθητές του να τον φτύνουν ένας – ένας, περνώντας από μπροστά του.

Ο πληροφορητής μου από το Ζευγοστάσι (Ντόλιανη), μου μίλησε και για τις ορκωμοσίες που διαδραματίστηκαν στο Λούντοβο (σημ. Κρύα Νερά), τόσο το 1951 όσο και το 1961, κατά τις οποίες οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να ορκιστούν να μην μιλάνε τα «βουλγάρικα». «Δεν μπορούσαν οι δικοί μας να πουν “ορκιζόμεθα”, “ορκιζόμετα” έλεγαν», μου είπε. Στη Κονομπλάτη (σημ. Μακροχώρι) ένας μεσήλικας διακωμωδώντας την κατάσταση μου ανέφερε πως οι χωροφύλακες πήγαιναν στον παππού του για να τον επιπλήξουν για τα παραγγέλματά του: «Δεν νομίζω να φωνάζεις στα ζώα στα “βουλγάρικα”...».

Σχετικά με την αντιμετώπιση του ντόπιου πληθυσμού μέχρι και πρόσφατα, αξίζει να αναφέρω όσα υπέστησαν συνομιλητές μου, γεννηθέντες τη δεκαετία του '50, όταν υπηρέτησαν την στρατιωτική τους θητεία. «Όσοι ήμασταν από Καστοριά, μας έπαιρναν στο δεύτερο γραφείο και μας ανακρίναν για το αν μιλάμε τα “βουλγάρικα”», μου είπαν στην Οξυά (Μπλάτσι). Ένας άλλος συνομιλητής μου, γύρω στα 65, από το Καστανόφυτο (Οσνίτσανη) μου εξήγησε ότι τους αριστερούς στον στρατό τους χωρίζανε σε τρεις κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία την πιο «μαλακή» συγκαταλεγόσουν αν απλώς ψήφιζες Κ.Κ.Ε., στη δεύτερη αν είχες δράση με το κόμμα και στην τρίτη την πιο «σκληρή» αν ήσουν μέλος του κόμματος, οπότε θα είχες και την πιο δύσκολη θητεία. Είναι γνωστό ότι από το 1925 κι έπειτα το Κ.Κ.Ε. υποστήριζε ότι έπρεπε να υπάρχει ενιαία ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη. Κατ' επέκταση επικεντρώθηκε στο ζήτημα της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των Σλαβομακεδόνων. Έτσι για πρώτη φορά οι Σλαβομακεδόνες έβρισκαν έναν σύμμαχο στην ελληνική πολιτική σκηνή που στήριζε τα δικαιώματά τους. Βέβαια, το 1935, μέσα στην λογική της αλλαγής της εθνολογικής σύστασης της Μακεδονίας, αλλάζει γραμμή και από την αναγνώριση ενιαίας ανεξάρτητης Μακεδονίας στηρίζει την πλήρη ισοτιμία στις μειονότητες³⁰.

- «ακόμα έτσι το λέμε»

Στα ντόπια χωριά όχι μόνο γνωρίζουν το παλιό τοπωνύμιο αλλά και το χρησιμοποιούν ακόμα στις καθημερινές τους συζητήσεις. Εξαιρούνται βέβαια, όπως μου είπαν, οι δεξιοί του χωριού. Ένας εκ των συνομιλητών μου τοποθετήθηκε πολύ ξεκάθαρα στο θέμα: «Το τοπωνύμιο για μας έχει πολύ ισχυρά χαρακτηριστικά, η Ντόλιανη, πάντα θα είναι Ντόλιανη». Στην Οξυά (Μπλάτσι) μια παρέα ντόπιων στο καφενείο έκανε λόγο για γενοκτονία του ντόπιου πληθυσμού και ο καφετζής απαντώντας σε ερώτησή μου είπε: «Το παλιό όνομα του χωριού, μου φέρνει αναμνήσεις μέσα από την οικογένειά μου και τις ρίζες μου». Για να συμπληρώσει στη συνέχεια: «Αλλάζουν όλα με την αλλαγή ονόματος ... Χάνεται το παρελθόν». Στο ίδιο καφενείο ένας γηραιότερος άνδρας άκουσε την συζήτηση και είπε: «Μας

³⁰ Καράβας, «Μυστικά και Παραμύθια...», σελ.398-399.Το σύνθημα της ενιαίας και ανεξάρτητης Μακεδονίας θα επανέλθει το 1948 με τις γνωστές συνέπειες.

βγάλαν Βουλγαρομπλάτσι ... βλακείες, εμείς δεν είμαστε Βούλγαροι, είμαστε Μακεδόνες».

Στο Σιδηροχώρι (Σίστεβο) ο συνομιλητής μου, υποστήριξε πως ήθελαν να εξοστρακίσουν οτιδήποτε είχε σχέση με το σλάβικο ιδίωμα και το πρώτο που βρήκαν ήταν το όνομα του χωριού. Η μετονομασία συνέχισε έγινε για να ξεχαστούν κάποια πράγματα και να «*κάνουν τα χωριά ελληνικά*».

Ένας ντόπιος στον μικτό οικισμό Τεστεράκι (σημ. Μεσοποταμία), αναφερόμενος στην προέλευση του ονόματος του χωριού του, έδωσε την εξής ερμηνεία: Τσετίρι σημαίνει τέσσερα και ρέκα ποτάμι, δηλαδή τέσσερα ποτάμια. Έτσι επιλέχθηκε το όνομα Μεσοποταμία. Το παλιό τοπωνύμιο -κατά δήλωσή του- του δείχνει πως είναι Σλάβος κι όχι Έλληνας. Σε ερώτησή μου για το αν διατηρούνται τα παλιά τοπωνύμια στην συλλογική μνήμη, μου έδωσε μια χειροπιαστή απάντηση και μου απέδειξε ότι όχι μόνο διατηρούνται αλλά σε κάποιες περιπτώσεις επικρατούν. Ρώτησε την παρέα του, τέσσερις άνδρες γύρω στα 70 χρονών, αν υπάρχει στη Καστοριά οικισμός που να ονομάζεται Άγιος Νικόλαος. Απάντησαν ότι δεν το ξέρουν, το Τσιρίλοβο όμως, παλαιά ονομασία του Αγίου Νικολάου, το γνώριζαν. Στη συνέχεια ρώτησε αν υπάρχει χωριό Τρίλοφος. Και πάλι αποκρίθηκαν όχι, τη Σλήμισσα όμως, παλαιά ονομασία του Τρίλοφου τη γνώριζαν. Τέλος τους ρώτησε αν ξέρουν το Ποιμενικόν, όπου και πάλι η απάντηση ήταν αρνητική. Το Μπαψώρι όμως, παλαιά ονομασία του Ποιμενικού, το γνώριζαν. Είναι προφανές ότι ορισμένες μετονομασίες που έγιναν μεταγενέστερα, τη δεκαετία του '50, όχι απλά δεν χρησιμοποιούνται αλλά οι κάτοικοι, ακόμα και στα μικτά χωριά, δεν τις γνωρίζουν.

Επόμενος προορισμός ήταν η Χόλιστα (σημ. Μελισσότοπος). Το καινούριο τοπωνύμιο προήλθε από μετάφραση του σλάβικου Όλιστ που σημαίνει μελίσις. Ένας κάτοικος του χωριού με πληροφόρησε πως το 2003 είχε πάει να πάρει την αδερφή του από τα σύνορα, η οποία έμενε στα Μπίτολα (Μοναστήρι) και θα τον επισκεπτόταν για λίγες μέρες. Η αδερφή του δεν μπόρεσε να περάσει τα σύνορα καθώς στα ατομικά της έγγραφα έγραφε το παλιό τοπωνύμιο κι όχι το καινούριο. Έτσι αντάλλαξαν κάποιες κουβέντες ο ένας από τη μια μεριά των συνόρων κι ο άλλος από την άλλη. Ένα ακόμα περιστατικό που αφορά το ίδιο ζήτημα είναι η επίσκεψη στην Ελλάδα ενός ντόπιου, ο οποίος μένει στον Καναδά. Στα έγγραφά του ήταν σημειωμένο το παλιό τοπωνύμιο, Οφτσάρανη (σημ. Μελίτη στην επαρχία της Φλώρινας) και δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα στο ταξίδι από Καναδά για Ελλάδα. Όταν όμως ταξίδεψε στα Μπίτολα, προκειμένου να επισκεφτεί κάποιους συγγενείς του, δεν του επιτράπη να επιστρέψει στην Ελλάδα κι έτσι γύρισε κατευθείαν στον Καναδά. Δείγμα το παραπάνω συμβάν, ενός συνδυασμού ανασφάλειας, αδράνειας και γραφειοκρατικής αγκύλωσης, που καταλήγουν σε ιλαροτραγικές αντιδράσεις και εκθέτουν διεθνώς το «ανάδελφο» ελληνικό έθνος-κράτος. Ένα κράτος που δεν έπαψε ποτέ να δείχνει την αποστροφή του απέναντι στους απογόνους του σλαβόφωνου πληθυσμού της Μακεδονίας.

Ας σημειωθεί εδώ πως στα ντόπια χωριά, ακόμα και άνθρωποι οι οποίοι τις δεκαετίες του '60 και του '70 διετέλεσαν κρατικοί υπάλληλοι χρησιμοποιούν στον λόγο τους το παλιό τοπωνύμιο. Ένας πληροφορητής μου, πρώην αγροφύλακας και εθνικόφρων, μου είπε ότι: «στα μακεδονίτικα το χωριό το λέγαν *Κονομπλάτη ... ακόμα έτσι το λέμε*». Επίσης ο συνταξιούχος δημόσιος υπάλληλος από τα Κορέστεια, που αναφέρθηκε παραπάνω, μιλούσε για τα χωριά των Κορεστείων χρησιμοποιώντας μόνο τα παλιά τοπωνύμια (Τσερέσνιτσα, Τσερνόβιστα, Ποσδίβιστα κ.τ.λ.).

β) Μικτά χωριά

Με τον όρο μικτά χωριά εννοούνται τα χωριά στα οποία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα διέμεναν ντόπιοι σλαβόφωνοι, τόσο χριστιανοί όσο και μουσουλμάνοι, αλλά με την ανταλλαγή πληθυσμών το 1924 (συνθήκη Λωζάνης), οι μουσουλμάνοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και η ελληνική διοίκηση εγκατέστησε στη θέση τους Πόντιους και Μικρασιάτες, είτε ελληνόφωνους είτε τουρκόφωνους. Ωστόσο δεν λείπουν και οι περιπτώσεις που σε αμιγώς χριστιανικά σλαβόφωνα χωριά π.χ. Ζαγορίτσανη (σημ. Βασιλειάδα), η ελληνική διοίκηση εγκατέστησε πρόσφυγες προκειμένου να μεταβάλει την εθνολογική σύσταση του οικισμού. Η σφαγή της Ζαγορίτσανης το 1905 δεν ήταν εύκολο να ξεχαστεί³¹. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση ενός Πόντιου στη Μεσοποταμία: «*Μας 'φέραν εδώ ... για να αλλοιώσουμε αυτούς*» είπε εννοώντας τους ντόπιους.

Στο Κομανίτσεβο (σημ. Λιθιά) οι κάτοικοι μου εξήγησαν ότι “Κόμαν” στα ντόπια είναι η πέτρα, άρα η συγκεκριμένη μετονομασία προήλθε από μετάφραση. Το 1/3 των κατοίκων είναι Πόντιοι, οι οποίοι αντικατέστησαν τους μουσουλμάνους σλαβόφωνους, που διέμεναν εκεί. Μίλησα με έναν συνταξιούχο δάσκαλο ο οποίος όπως μου είπε ήταν απόγονος Πατριαρχικής οικογένειας. Μου ανέφερε ότι οι Πατριαρχικοί δέχτηκαν την νέα ονομασία, καθώς είχαν «*ελληνική συνείδηση*». Επίσης συμπλήρωσε πως οι παππούδες ήταν δίγλωσσοι, καθώς για να διεκπεραιώσουν διάφορες υποθέσεις πήγαιναν στο Μαύροβο (σημ. Μαυροχώρι) ή στην Καστοριά, όπου ερχόντουσαν αναγκαστικά σε επαφή με την ελληνική διοίκηση. Εν αντιθέσει οι γιαγιάδες μιλούσαν μόνο τα ντόπια καθώς δεν έφευγαν ποτέ από το χωριό. Τον ρώτησα αν υπήρχε πληθυσμός που δεν αποδέχτηκε το νέο τοπωνύμιο. Ο συνομιλητής μου, ήταν απόλυτος στην απάντησή του: «*Αυτοί που δεν δέχτηκαν το καινούριο όνομα έφυγαν γύρω στο 1930. Στη Βάρνα της Βουλγαρίας έχει όσους Λιθιώτες έχει κι εδώ*». Ο δάσκαλος συμπλήρωσε ότι πλέον χρησιμοποιούν το παλαιό όνομα μόνο περιστασιακά. Στο Μακροχώρι (Κονομπλάτη), με πληροφόρησαν ότι στη Βουλγαρία υπάρχει χωριό Νόβο

---

³¹ Για περισσότερα βλ. Δημήτρης Λιθοξόου, *Ελληνικός αντιμακεδονικός αγώνας, Α΄. Από το Ίλιντεν στη Ζαγορίτσανη (1903-1905)*, Εκδόσεις Μεγάλη Πορεία, Αθήνα 1998, στο κεφάλαιο “Η σφαγή της Ζαγορίτσανης”.

Κονομπλάτη, στο οποίο εγκαταστάθηκαν οι περισσότεροι συγχωριανοί τους που έφυγαν για τη Βουλγαρία το 1949 με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου³².

Στη γειτονική Βασιλειάδα (Ζαγορίτσανη), τα πράγματα μυρίζουν ακόμα «μπαρούτι». Εδώ τα 2/3 είναι ντόπιοι και το 1/3 είναι Πόντιοι και αυτό που εξηγεί την διχασμένη κατάσταση, στο τέως άντρο του Μακεδονικού σεπαρατισμού, είναι το γεγονός ότι δεν υπήρχε μουσουλμανικός πληθυσμός για να ανταλλαγεί και να εγκατασταθούν στην θέση τους Πόντιοι. Έτσι η ελληνική διοίκηση, θέλοντας να «θολώσει» το τοπίο, εγκατέστησε Πόντιους δίνοντάς τους μερίδιο από την κτηματική περιουσία των ντόπιων. Όπως μου εξήγησαν στο χωριό, αυτή η αντιπαλότητα κρατάει ακόμα και σήμερα. Για τους ντόπιους οι Πόντιοι είναι επήλυδες, *φερτοί* όπως τους ονομάζουν. Για τους δε Πόντιους οι ντόπιοι είναι *Σλάβοι, Σκοπιανοί* ή *Βούλγαροι*. Ένας νεαρός που συνάντησα στον πολιτιστικό σύλλογο, μου είπε χαρακτηριστικά πως στο χωριό δεν μπορείς να αναφερθείς στο παρελθόν, γιατί αυτό προκαλεί συγκρούσεις. Εξήγησε πως το όνομα είναι ένα στοιχείο διαχωρισμού για την τοπική κοινωνία. Οι γηραιότεροι ντόπιοι χρησιμοποιούν την ονομασία “Ζαγορίτσανη” ενώ οι Πόντιοι το καινούριο τοπωνύμιο “Βασιλειάδα”. Όσο για τις νεότερες γενιές, εκεί αδιαμφισβήτητα επικράτησε η καινούρια ονομασία. Σημειωτέον ότι στο χωριό οι μικτοί γάμοι είναι πρόσφατο φαινόμενο.

Στη Μεσοποταμία (Τσετεράκι), ένας ντόπιος με ζωγραφισμένη την αγανάκτησή στο πρόσωπό του, μου εξήγησε, πως οι Πόντιοι μπορούν να αναφερθούν στο χωριό τους με την παλιά ονομασία *Τσετεράκι*, ο ίδιος όμως δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει το παλιό τοπωνύμιο σε δημόσιο χώρο γιατί θα τον κατηγορήσουν ότι διεκδικεί κάτι που «πλέον ανήκει στην Ελλάδα». Χρησιμοποιώντας το παλιό όνομα θεωρούν ότι λειτουργεί αντεθνικά.

Τέλος, σε ένα άλλο μικτό χωριό, στην Λίτσιστα (σημ. Πολυκάρπη), ο πληροφορητής μου είπε πως οι παλιότεροι μεταξύ τους χρησιμοποιούν ακόμα το παλιό όνομα, αλλά «δεν τον λένε παραέξω γιατί είχε πέσει βούρδουλας».

γ) Προσφυγικά χωριά

Ακόμα και στα προσφυγικά χωριά τόσο οι μεσήλικες όσο και οι νεότεροι κάτοικοι γνωρίζουν τα παλιά τοπωνύμια. Αυτό που διαφέρει εδώ είναι ότι παρόλο που οι κάτοικοι γνωρίζουν το παλιό όνομα δεν το χρησιμοποιούν. Επίσης σε κανένα από τα προσφυγικά χωριά δεν ήξεραν τι σημαίνει το παλιό τοπωνύμιο. Στη Σφέτα Νέντελα (σημ. Αγία Κυριακή), χωριό του οποίου η νέα ονομασία προήλθε από μετάφραση, μου ανέφεραν ότι το παλιό τοπωνύμιο φανερώνει ένα είδος δέντρου. Στη Ζαμπύρδενη (σημ. Μελάνθιο), χωριό στο οποίο εγκαταστάθηκαν τουρκόφωνοι πρόσφυγες, δεν γνώριζαν τι σήμαινε το παλιό τοπωνύμιο και ένιωθαν πως η

---

³² Σύμφωνα με την απογραφή του 1940 το Μακροχώρι (Κονομπλάτη) έχει 946 κατοίκους ενώ στην απογραφή του 1951 ο πληθυσμός του είναι 438 κάτοικοι (μείωση 53%).

καινούρια ονομασία ανακαλεί μνήμες από το παρελθόν τους καθώς ο Μελάνθιος ήταν ένας ποταμός του Πόντου.

Στο Ζελιγκόσδη (σημ. Πεντάβρυσος) ήταν αρκετά δεικτικοί: *«Σήμερα δεν χρησιμοποιούμε το παλιό...αυτό το χρησιμοποιούν οι "Σκοπιανοί"»*. Αντίστοιχη ήταν και η αντίδραση του καφετζή στην Αγία Κυριακή (Σφέτα Νέντελα): *«Δεν χρησιμοποιούμε το παλιό όνομα...τελείωσε αυτό το όνομα για εμάς»*. Στο διπλανό χωριό την Όσσιανη (σημ. Οινόη), αφού ο συνομιλητής μου δήλωσε περήφανος, καθώς όπως μου είπε είναι το μόνο χωριό στην περιοχή της Καστοριάς που έχει όνομα από τον Πόντο, συνέχισε λέγοντας: *«Δεν χρησιμοποιούμε το παλιό όνομα, εμείς έχουμε το δικό μας...να μας θυμίζει την πατρίδα»*.

δ) Ελληνόφωνα χωριά

Τα ελληνόφωνα χωριά συναντώνται κυρίως στο νότιο τμήμα του νομού. Είναι το Βογατσικό, ο Γέρμας, το Βοτάνι αλλά και ακόμα πιο νότια στην περιοχή του Βοΐου στα όρια με τον νομό της Κοζάνης, όπως το Λιμπίσοβο (σημ. Άγιος Ηλίας), η Ζηκόβιτσα (σημ. Σπήλιος), το Νηστίμι (σημ. Νόστιμο), το Μπουχίνι (σημ. Άνθηρο) κ.α. Πρόκειται για χωριά, τα οποία την δεκαετία του '70 προσαρτήθηκαν στον νομό Καστοριάς. Επιπροσθέτως ελληνόφωνα ήταν και τα κατσαούνικα χωριά Σλάτινα (σημ. Χρυσή), Ψέλτσικο (σημ. Κυψέλη), Κοτέλτσι (σημ. Κοτύλη) κ.α.

Η στάση των κατοίκων των κατσαούνικων χωριών³³ σχετικά με την αποδοχή ή μη του καινούριου τοπωνυμίου συνδέεται άμεσα με την πολιτική τοποθέτηση των κατοίκων του κάθε χωριού. Σε χωριά όπου οι κάτοικοι φημίζονται για την εθνοφροσύνη τους, π.χ. Κοτύλη, Λάγγα, σαφώς και γνωρίζουν το παλιό τοπωνύμιο αλλά δεν θέλουν να ακούσουν τίποτα γι' αυτό θεωρώντας το μισρό. Είναι κάτι που πρέπει να ξεχαστεί.

Στον Σπήλιο (Ζηκόβιτσα) ένας συνταξιούχος δάσκαλος μου εξήγησε ότι οι κάτοικοι δέχτηκαν με χαρά το καινούριο τοπωνύμιο, καθώς είχαν *«ελληνική συνείδηση»*. Το όνομα του χωριού, κατά τα λεγόμενα του συνομιλητή μου, δεν ξεχάστηκε εξαιτίας της ύπαρξης της Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου Ζηκόβιστας, η οποία προσδιορίζεται με το παλιό τοπωνύμιο. Ο πληροφορητής μου παραδέχτηκε πως οι παππούδες του ήξεραν την ελληνική αλλά χρησιμοποιούσαν κι ένα *«σλάβικο ιδίωμα»*. Επίσης στο Ανθηρό (Μπουχίνι) οι κάτοικοι μου είπαν πως οι πρόγονοί τους μιλούσαν το *«σλάβικο ιδίωμα»*. Τέλος στον Άγιο Ηλία (Λιμπίσοβο) ένας 85χρονος κάτοικος αναφερόμενος στην γλώσσα ξεκαθάρισε πως: *«τα ντόπια ήταν ντόπια ... δεν ήταν βουλγάρικα»* και συνέχισε λέγοντας: *«δεν χρησιμοποιούμε το Λιμπίσοβο, γιατί φέρνει προς το σλάβικο ... τώρα είναι πιο καλά»*.

³³Κατσαούνικα χωριά είναι τα εξής: Κοτύλη (Κοτέλτσι), Πευκόφυτο (Βύσαντσκο), Κυψέλη (Ψέλτσικο), Χρυσή (Σλάτινα), Επταχώρι (Βουρβουτσικό), Ζούζουλη, Λάγγα, Βράχος (Σκούντσκο), Πεύκος (Τούχουλη). Κατά μία εκδοχή ο όρος Κατσ(ι)αούνης έχει τουρκική προέλευση και σημαίνει πλανόδιος έμπορος, γυρολόγος. Ο όρος θεωρείται υποτιμητικός από τους κατοίκους των συγκεκριμένων χωριών και δεν χρησιμοποιείται ως αυτοπροσδιορισμός. Απουσιάζει από τη βιβλιογραφία οποιαδήποτε σχετική μελέτη.

ε) «Το όνομά μας η ψυχή μας»

Κατά την πρώτη εγγραφή των σλαβόφωνων Μακεδόνων στα μητρώα του ελληνικού κράτους, αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, στα ονόματά τους έγινε ένας στοιχειώδης εξελληνισμός των επιθέτων. Ένας πληροφορητής μου από το Καστανόφυτο (Οφνίτσανη) μου αποκάλυψε ότι στο χωριό του άλλαξε σχεδόν το σύνολο των επιθέτων, έτσι ο Αποστολόφσκι έγινε Αποστολίδης, ο Πασχαλόφσκι έγινε Πασχαλίδης κ.τ.λ. Τα μικρά ονόματα είχαν κι αυτά την ίδια τύχη, τα περισσότερα άλλαξαν. Στην Οξυά (Μπλάτσι), πάντως ο καφετζής μου είπε πως τον φωνάζουν χαϊδευτικά “Γκόλε”, που είναι σλαβικό και η εξελληνισμένη μορφή του είναι “Γρηγόρης”. Ένας συνομιλητής μου στον Πολυκέρασσο (Τσερέσνιτσα), εξηγώντας την κατάσταση που έζησαν οι πρόγονοί του, είπε: *«Αλλάζαν τα ονόματα των ανθρώπων... σε λέγαν Θανάση... και από τώρα θα σε λέμε Γιάννη»*. Είναι προφανές το ταυτοτικό πλήγμα που υπέστη ο σλαβόφωνος πληθυσμός, καθώς οι ελληνικές αρχές τους επέβαλαν την αναίρεση του ίδιου τους του εαυτού και την ελληνοπρεπή «μεταμόρφωσή» τους. Προφανώς για τους ντόπιους το όνομά τους δεν θα έπρεπε να είναι η ψυχή τους³⁴.

Η μετονομασία τόσο των μικρών ονομάτων όσο και των επιθέτων ήταν μια διαδικασία με διάρκεια, καθώς μπορεί να ξεκίνησε μετά του Βαλκανικούς Πολέμους διήρκεσε όμως τουλάχιστον μέχρι τα χρόνια της Χούντας. Στο Μακροχώρι (Κονομπλάτη) μου διηγήθηκαν την ιστορία του συγχωριανού τους Νικολάι Γιούτσωφ, ο οποίος ήταν ποδοσφαιριστής με λαμπρή καριέρα στην ποδοσφαιρική ομάδα του Ολυμπιακού. Ο Γιούτσωφ έφυγε σε παιδική ηλικία από το Μακροχώρι για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, προς το τέλος του εμφύλιου πολέμου, με το λεγόμενο «παιδομάζωμα». Όταν ο Ολυμπιακός, το 1964, θέλησε να τον αποκτήσει και να τον εντάξει στο δυναμικό του έπρεπε πρώτα να τον «βαφτίσει». Ως Γιούτσωφ ήταν αδύνατο να του επιτραπεί η είσοδος και η παραμονή στην Ελλάδα, γι’ αυτό ο Ολυμπιακός τον έφερε με διαβατήριο που έγραφε Γιούτσος. Έτσι ο Μίκλος Νικολάι Γιούτσωφ έγινε Νίκος Γιούτσος κι έπαιξε και στην Εθνική Ελλάδος³⁵.

Ένας άλλος συνομιλητής στο ίδιο χωριό, εν ονόματι Βλαδίμηρος, μου εξηγούσε ότι πάντοτε οι αρχές δυσανασχετούσαν στο άκουσμα του ονόματός του και έτσι δεν επέτρεψε στις κόρες του να δώσουν το όνομά του στα παιδιά τους. Για

³⁴ Αναφέρομαι στην γνωστή ανοικτή επιστολή-έκκληση προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, πριν 30 χρόνια, των έξι επωνύμων Ελλήνων, για την μη «αναγνώριση του κράτους των Σκοπίων με την ονομασία “Μακεδονία”» γιατί, μεταξύ άλλων «Για μας η ψυχή μας είναι το όνομά μας». Οι υπογράφωντες (Οδυσσεάς Ελύτης, Μελίνα Μερκούρη, Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, Δημήτρης Τσάτσος, Αριστόβουλος Μάνεσης, Γιάννης Γεωργάκης) δημοσιοποίησαν τη διαμαρτυρία τους στον ημερήσιο τύπο στις 28 Μαρτίου 1992. Ολόκληρο το κείμενο εδώ: https://www.efsyn.gr/themata/peridiabainontas/105469_psyhi-mas-einai-onoma-mas

³⁵ Γιάννης Ευσταθίου, «Πώς ο Μίκλος Γιούτσωφ έγινε Νίκος Γιούτσος», <https://www.verianet.gr/post/70175-pos-o-miklos-gioutsof-egine-nikos-gioutsos-tou-giannh-e> και https://ourbalkans.wordpress.com/2019/01/29/jucsov/?fbclid=IwAR2ntvlpDx_X29AINM3U2Khy8Yw6f8ny5sMvJsTpNe4OwkN3Z34nPm_5aq0

κάποιον που καθότανε στο τραπέζι μας, οι χωριανοί πειράζοντάς τον, μου είπαν: «Αυτόν τον κάναν Κρητικό ... τον βαφτίσανε Συμεωνάκη». Κατευθείαν τον ρώτησα πώς ήταν το πραγματικό του όνομα, όμως απάντησε χαμηλόφωνα με ένα αίσθημα ντροπής και ενοχής και δεν μπόρεσα να τον ακούσω. Προφανώς θα μου είχε Συμεώνωφ.

Οι μετονομασίες δεν σταματούν εδώ. Όπως μου εξήγησε ένας ντόπιος συνομιλητής μου, από τη Μεσοποταμία (Τσετεράκι), «υπάρχουν πάρα πολλοί νονοί στη Ελλάδα». Όταν μάθαινε χορό, μου είπε, ο χοροδιδάσκαλος τους έμαθε έναν μακεδονίτικο χορό που η ονομασία του ήταν “λυτός”, δηλαδή “ελεύθερος”. Ο πληροφορητής συνέχισε λέγοντάς μου ότι ρώτησε την γιαγιά του και του είπε ότι δεν υπάρχει χορός με το όνομα “λυτός” και τότε της έβαλε να τον ακούσει και του είπε: «Αυτός ο χορός λέγεται Πουστσένο»³⁶. Ο ίδιος συνομιλητής μου περιέγραψε ότι σε μια πρόσφατη εκδήλωση του χωριού θα χόρευαν όλες οι εθνοπολιτισμικές ομάδες (Ντόπιοι, Πόντιοι, Βλάχοι). Τους ζητήθηκε να δηλώσουν ποια τραγούδια θα χορέψουν. Έτσι η διοργάνωση ζήτησε τα μεταφρασμένα, εξελληνισμένα ονόματα, κι όχι τα ντόπια. «Το “Λένο Μόμε”, μεταφράστηκε κι έγινε “Κόρη Ελένη”, το “Πουστσένο” έγινε “λυτό”, για τον τρίτο χορό όμως την “Ματσκαντάνα” δεν υπάρχει μετάφραση κι έτσι δεν μας αφήσαν να το χορέψουμε».

στ) Το μικροτοπωνυμικό που αντιστέκεται

Κατά την μεταπολεμική φάση του τοπωνυμικού εξελληνισμού της Ελλάδας (1950-1974) η Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (ΓΥΣ), που είχε το αποκλειστικό δικαίωμα της σύνταξης και διακίνησης, χαρτών μεγάλης κλίμακας, (:επιτελικών πχ. 1:50.000 ή ακόμα και 1:100.000), προέβη σε ευρείας κλίμακας εξελληνισμό του μικροτοπωνυμικού που αφορά τα βουνά, τα ποτάμια, τις ράχες, τα ρέματα, τις θέσεις, τα δάση, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα βοσκοτόπια κ.τ.λ. Η διαδικασία αυτή, η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί, δεν μπόρεσε να «περάσει» στον κόσμο, καθώς αφενός το νέο μικροτοπωνυμικό παραμένει εν πολλοίς άγνωστο και αφετέρου δεν επιβλήθηκε δια ροπάλου, όπως οι μετονομασίες των χωριών.

Ακόμη και οι προσπάθειες μετονομασίας των μεγάλων ορεινών όγκων της ευρύτερης περιοχής της Καστοριάς, που έχουν οι περισσότεροι σλαβική προέλευση, δεν μπόρεσαν να ριζώσουν. Έτσι δεν αντικαταστάθηκε το Βίτσι με το αρχαίο *Βέρνον*, ο Γράμμος (Γκράμουστα), με το αρχαίο *Βερκετήσιον* (μια εντελώς αυθαίρετη ταύτιση), το Γκόρμπες και Μάλι-Μάδι (=Μεγάλο Βουνό στα Αλβανικά) με το επίσης

³⁶Ο λεβέντικος (της Λευτεριάς) είναι παραδοσιακός χορός της Δυτικής Μακεδονίας και μάλιστα ο πιο διαδεδομένος στο νομό Φλώρινας και λιγότερο στην Έδεσσα. Είναι γνωστός και στην Αλβανία αλλά και στη Βόρεια Μακεδονία. Είναι γνωστός επίσης ως λυτός ή αμολυτός και χορεύεται από άνδρες και γυναίκες. Οι Έλληνες της Μακεδονίας τον λένε **πουσονότο** που σημαίνει χαλαρός, λυτός, ενώ σε τοπικές διαλέκτους του νομού Φλώρινας είναι γνωστός ως **πούστσενο** ή **πούστσενοτο** (και εννοούν ελεύθερος). Η ονομασία **πούστσενο** παράγεται από το ρήμα «πούστσαμ» της τοπικής γλώσσας ιδίωμα, που σημαίνει ότι αφήνω κάτι ελεύθερο, κάτι που μέχρι τώρα κρατούσα περιορισμένο.

αρχαίο *Τρικλάριον* ή το νεότερο *Σφήκα*, ενώ το Σινιάτσικο συνυπάρχει με το *Άσκιον*, ονομασία που επινόησε ο Κοζανίτης λόγιος Χαρίσιος Μεγδάνης στις αρχές του 19^{ου} αι. Επίσης η προσπάθεια μετονομασίας των κορυφών στο Μάλι-Μάδι δεν στέφθηκε με επιτυχία. Έτσι το Μπούτσι επικράτησε της *Πυραμίδας* και της *Ανεμοδαρμένης*, όπως και η Βάρμπα του *Μέγας Αλέξανδρος*, ενώ δεν επιχειρήθηκε η μετάφραση του υψώματος Πόποβα Νίβα σε *Παπά Χωράφι*.

Αντίθετα επικράτησε η μετονομασία του ορεινού όγκου Ρουσιοτάρι – Γκουρούσια – Όντρια, νοτιοδυτικά της Καστοριάς σε *Βόϊον*. Σημειωτέον ότι η ταύτιση του ορεινού αυτού όγκου, ανατολικά του Γράμμου, με το αρχαίο Βόϊο είναι εντελώς λανθασμένη. Όπως σημειώνει ο Γεώργιος Τσότσος στη μελέτη του, «Τα ορεινήματα της Δυτικής Μακεδονίας στους χάρτες και στα γεωγραφικά έργα του 19 ου αιώνα», «η αρχαία ονομασία Βόϊον, δόθηκε αρχικά στο όρος Γράμμος (Μ. Δήμιτσας 1874: 80) και αργότερα στο βουνό που βρίσκεται στα ανατολικά του Γράμμου και είναι γνωστό στην τοπική προφορική παράδοση με τα κατά τόπους ονόματα των τριών κλάδων του Ρουσιοτάρι (νότιο τμήμα), Γκουρούσια (βορειοδυτικό) και Όντρια (βορειοανατολικό). Η ονομασία αυτή επικράτησε προοδευτικά μετά το 1913 στους ελληνικούς χάρτες και στις γεωγραφίες, και από αυτήν επινοήθηκε και η ονομασία επαρχία Βοΐου».

Και συνεχίζει ο Τσότσος «Η μη χρήση ορισμένων σλαβικών τοπωνυμίων όπως τα *Μαλκανίτσε* και *Νερέτσκα* [η οροσειρά του Βαρνούντα στην οποία ανήκει το Βίτσι], καθώς και η προτίμηση της χρήσης των αρχαίων ονομασιών των βουνών στους χάρτες της Γ.Υ.Σ., πρέπει να ερμηνευθεί μέσα στα πλαίσια της ελληνικής κρατικής πολιτικής για τον εξελληνισμό των ονομάτων των οικισμών και των λοιπών γεωγραφικών όρων, μετά την προσάρτηση των βορείων ελληνικών χωρών στο ελληνικό κράτος». (βλ. Τσότσος, Γ., «Τα ορεινήματα της Δυτικής Μακεδονίας...»)

Οι κάτοικοι στην περιοχή μελέτης μου, όχι μόνο χρησιμοποιούν τις παλιές ονομασίες των μικροτοπωνυμίων – στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπάρχει νέα ονομασία – στον καθημερινό τους ανεπίσημο λόγο, αλλά και στα επίσημα έγγραφα, όπως στη δήλωση των καλλιεργειών τους στον ΟΣΔΕ ή σε έγγραφα όπου μεσολαβεί συμβολαιογράφος π.χ. όταν διεκπεραιώνεται κάποια πώληση χωραφιού.

Έτσι στο Άργος Ορεστικό (Χρούπιστα) υπάρχουν θέσεις όπως: το Σουπότι, η Παρνίτσανη κ.α. αλλά και ο παραπόταμος Καλέσσαβος. Όσο για τον ποταμό Ζέλοβα των Κορεστίων αν και βαφτίστηκε Λαδοπόταμος ή Λιβαδοπόταμος, δεν έδωσε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Κοντά στα παραλίμνια χωριά της Καστοριάς υπάρχουν οι κορυφές όπως: Πίχοβι, Κομάτβα και Γκλάβα. Στην Πολυκάρπη (Λίτσιστα) το βουνό ονομάζεται Καΐνιακος. Στο Ζευγοστάσι (Ντόλιανη) βρίσκουμε περιοχές με τις εξής ονομασίες: Βλάσκιποτ (= βλάχικος δρόμος), Γκρέντα, Ισβόρτι κ.α.

Εικόνα 7: Λεπτομέρεια από τον χάρτη που παραθέτει ο Γ. Τσότσος.

Η επιβίωση του παλιού μικροτοπωνυμικού φαίνεται από τη διατήρησή τους και σε καθαρά προσφυγικούς οικισμούς. Ένας Πόντιος, κάτοικος της Μεσοποταμίας (Τσετεράκι), μου ανέφερε τον παραπόταμο Μπέλιτσα. Στην Πεντάβρυσο (Ζελιγκόσδη) συναντάμε μικροτοπωνύμια όπως: Καραγάτσι, Κουπάνκα (= λεκάνη), Κεμίρ Ογλού, Μπίλεβιτς κ.α. Στο ίδιο χωριό η κορυφή του βουνού ονομάζεται Τσέμνα. Οι δύο εκ των πέντε βρυσών από τις οποίες πήρε το όνομα του το χωριό λέγονται Κουσά και Τζαμού. Σε ένα άλλο προσφυγικό χωριό της περιοχής, την Αγία Κυριακή (Σφέτα Νέντελα), οι κάτοικοι μου είπαν ότι η κορυφή λέγεται Σορμάνα. Στο διπλανό προσφυγικό χωριό την Οινόη (Όσσιανη) η κορυφή λέγεται Φαλτσάτα, κι από εκεί πήρε την ονομασία της η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα. Ο πρόεδρος του πολιτιστικού συλλόγου της Οινόης μου εκμυστηρεύτηκε ότι προσπάθησε, για προφανείς λόγους, να αλλάξει το όνομα της ομάδας, αλλά δεν τα κατάφερε.

Ακόμη και στα ελληνόφωνα χωριά του Βοΐου [Άγιος Ηλίας (Λιμπίσοβο), Σπήλιος (Ζηκόβιτσα), Ανθηρό (Μπουχίني) και Νόστιμο (Νέστιμ)], στα όρια με τον νομό Κοζάνης στον οποίο ανήκαν, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70, το παλιό μικροτοπωνυμικό συνεχίζει να χρησιμοποιείται καθολικά. Στο Λιμπίσοβο (Άγιος Ηλίας), οι κάτοικοι μου υπέδειξαν τις περιοχές: Βοντίτσι (= ποτίστρα), Μπέλα Βόντα (= άσπρο νερό), Γκρεζινίκ και Σαντόβια. Στο Νόστιμο (Νέστιμ) ανέφεραν τις θέσεις: Γκούντεβε και Μπουζ (= κρύο).

Εικόνα 8: Λεπτομέρεια από επιτελικό χάρτη της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού 1:50.000, της περιοχής της Καστοριάς του 1949, μεταξύ των οικισμών Περικοπή (Πρεκοπάνα) και Βασιλειάδας (Ζαγορίτσανης) με ελληνοποιημένες τις ονομασίες των οικισμών όχι όμως και εκείνες του μικροτοπωνυμικού. Έτσι οι περισσότερες από τις παλιές ονομασίες παραμένουν: Τσοούκα, Τσουτσουλέτς, Τσιμούρο Νίβα, Κουρουλίτσα, Βέρμιτσα, Μπέλα Βόδα, Ρόμνα, Βέρμπιστα, Ντίβα Τσερεσί, Σπάντζο Κάζενετς, Σούμπρετς.

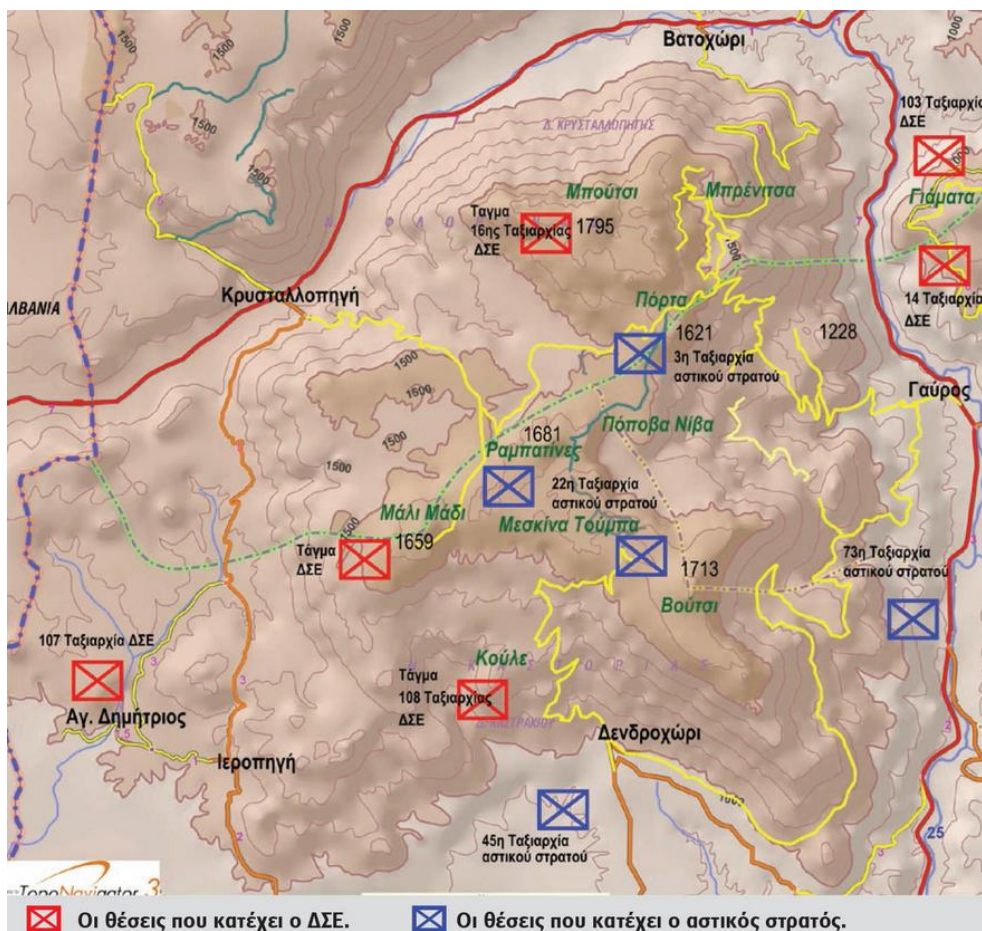
Εικόνα 9: Η περιοχή ΡΟΠΟΛΙΕ (Ποπόλιε) βόρεια Καστοριάς σε αυστριακό χάρτη κλίμακας 1:200.000, που εκδόθηκε το 1940 από το Στρατιωτικογεωγραφικό (Militargeographischen) Ινστιτούτο της Βιέννης. Λεπτομέρεια από το φύλλο χάρτη 39° 41' BITOLI (MONASTIR).

Εικόνα 10: Η ίδια περιοχή, δίχως την ένδειξη Ποπόλιε (Πόπολη) σε ελληνικό χάρτη κλίμακας 1:200.000, που εκδόθηκε από το λιθογραφείο Γ. Κοντογόνη για λογαριασμό της Χαρτογραφικής Υπηρεσίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου το 1910. Λεπτομέρεια από το φύλλο χάρτη 39°41' ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ

Εικόνα 11: Λεπτομέρεια από τον ίδιο χάρτη (39° 41' ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ) με τον ποταμό Ζέλοβα των Κορεστίων που έγινε Λαδοπόταμος ή Λιβαδοπόταμος.

Εικόνα 12: Τα υψώματα στο Μάλι-Μάδι από την ομώνυμη μάχη τον Σεπτέμβριο του 1948.

Πηγή: <https://www.ekxf.gr/6-dialekseis-gia-ton-dse/5h-dialeksi/1948-b-meros/>

Εν είδει συμπερασμάτων

Στην περιοχή της Καστοριάς οι πάντες, ανεξαρτήτου ηλικίας, φύλου ή προέλευσης, γνωρίζουν το παλιό τοπωνύμιο τόσο του χωριού από το οποίο κατάγονται όσο και των γειτονικών χωριών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το χρησιμοποιούν στον καθημερινό τους λόγο. Αντίθετα το νέο όνομα, το «επιτρεπτό», είναι απολύτως κυρίαρχο στην πρώτη επαφή με τους κατοίκους, ανεξαρτήτως προέλευσης. Τις περισσότερες φορές, στο άκουσμα του παλαιού ονόματος, παρατηρείται ένας συνδυασμός έκπληξης καχυποψίας ή και δυσφορίας, για να ακολουθήσει η ερώτηση: «-Εσύ από πού είσαι;».

Στα ντόπια χωριά οι κάτοικοι της ηλικιακής ομάδας άνω των 40, όταν μιλάνε μεταξύ τους, αναφέρονται στο χωριό τους, κατά κανόνα, με το παλιό τοπωνύμιο. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι σε κάποια ντόπια χωριά, όχι μόνο χρησιμοποιούν το παλιό τοπωνύμιο, αλλά μιλάνε ακόμα τα «μακεδονίτικα», όπως τα λένε, παράλληλα με τα ελληνικά. Στα μικτά χωριά, συνάντησα ηλικιωμένους ντόπιους που χρησιμοποιούν, μόνο σε μεταξύ τους συζητήσεις, το παλιό τοπωνύμιο. Στα συγκεκριμένα χωριά, ίσως και μια μικρή μερίδα, με ποντιακή καταγωγή, να χρησιμοποιεί την παλιά ονομασία. Στα προσφυγικά χωριά δείχνουν μια έντονη αποστροφή για το παλιό τοπωνύμιο, αν και το γνωρίζουν. Τέλος, στα ελληνόφωνα χωριά, σαφώς και γνωρίζουν το παλιό όνομα του χωριού τους αλλά δεν το χρησιμοποιούν.

Οι περισσότεροι νεαροί και νεαρές (16-25 χρονών), τους οποίους συναντούσα στις καφετέριες της Καστοριάς και του Άργους Ορεστικού, γνώριζαν αρκετά από τα παλιά τοπωνύμια. Απευθύνθηκα ακόμα και σε δωδεκάχρονο αγόρι ρωτώντας τον αν γνώριζε την παλιά ονομασία του Άργους Ορεστικού και μου απάντησε μονομιάς. Η προαναφερθείσα ηλικιακή ομάδα χρησιμοποιεί το παλιό τοπωνύμιο με μια δόση φολκλωρισμού, χωρίς να νοηματοδοτεί γι' αυτούς κάτι το ουσιαστικό. Πολλοί το γνωρίζουν από αναφορές σε παλιά έθιμα, λόγου χάριν ένα τραγούδι που παίζουν οι ορχήστρες στο Άργους Ορεστικό κατά τη διάρκεια του εορταστικού τριημέρου την περίοδο της Πρωτοχρονιάς, όπου μικροί και μεγάλοι χορεύουν στους δρόμους μεταμφιεσμένοι. Σ' έναν συγκεκριμένο σκοπό όταν τα όργανα κάνουν μια παύση οι καρναβαλιστές συμμετέχουν στο τραγούδι φωνάζοντας ρυθμικά **“Χρού-πι-στα”**. Η συμμετοχή του κόσμου στο προαναφερθέν τραγούδι έχει έναν τελετουργικό χαρακτήρα και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του δρώμενου. Δυστυχώς όμως, οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν πώς και γιατί η Χρούπιστα έγινε Άργους Ορεστικό. Και σίγουρα δεν υπάρχει το ερώτημα της διπλής ονομασίας. Αντιμετωπίζεται ως κάτι το αυτονόητο, το «φυσιολογικό», ειδικότερα από τις ηλικίες κάτω των 40-45 ετών.

Τα πράγματα αλλάζουν σε ανθρώπους μεγαλύτερων ηλικιών, κυρίως άνω των 60 ετών. Ιδιαίτερα, στα ντόπια χωριά, ανεξαρτήτως πολιτικής ένταξης, η χρησιμοποίηση του παλαιού τοπωνυμίου, του «κανονικού», νοηματοδοτείται ως

πράξη αντίστασης στις πολιτικές αφομοίωσης που κατά καιρούς εφαρμόστηκαν, ως μια πράξη αντίθεσης στην απαγόρευση της γλώσσας τους και εν τέλει ως μιας πράξης υποστήριξης της «ανύπαρκτης» ταυτότητάς τους. Συγχρόνως όμως είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι προκρίνουν τη λήθη απέναντι στα παιδιά τους. Αποφεύγουν να τους μιλήσουν για το παρελθόν, γιατί όπως λένε δεν θέλουν να περάσουν και αυτά την καταπίεση και τους εξευτελισμούς που οι ίδιοι βίωσαν.

Επομένως μπορεί το παλιό τοπωνύμιο να είναι γνωστό σε όλους (βλ. εικ.12), εκείνο όμως που αγνοεί ή απλά αποσιωπά ο περισσότερος κόσμος είναι στο πού στόχευαν αυτές οι ονοματοδοτικές πολιτικές του ελληνικού κράτους και πώς υλοποιήθηκαν. Βέβαια, σε ορισμένα ντόπια χωριά συνάντησα και ανθρώπους που δηλώνουν εθνικά Μακεδόνες, οι οποίοι σαφώς έχουν συνείδηση των στοχεύσεων του «κράτους των Αθηνών» και παράλληλα δεν αποφεύγουν να μιλήσουν για την μακεδονική τους ταυτότητα, για το «έθνος των Μακεδόνων». Από τα συμφραζόμενα, στο συγκεκριμένο «έθνος», όπως και σε όλα τα υπόλοιπα, η κατηγοριοποίηση γίνεται με γλωσσικά και φυλετικά χαρακτηριστικά. Κάτι βέβαια που είναι κοινός τόπος σε ολόκληρη την Ελλάδα: Η εννοιολόγηση του έθνους κυριαρχείται από τον καταγωγικό μύθο, περί αρχαίων προγόνων. Σχηματικά μπορώ να αναφέρω ότι όσο πιο βόρεια κινηθεί κανείς τόσο πιο έντονη είναι η μακεδονική ταυτότητα. Στο Μακροχώρι (Κονομπλάτη), σε μια συζήτηση στο καφενείο, ένας εκ των συνομιλητών μου σχολίασε: *«Κατατρεγμένο έθνος οι Μακεδόνες.....μας διεκδικούσαν η Βουλγαρία, η Ελλάδα και η Σερβία».*

Ανεξαρτήτως όμως γεωγραφικής ή εθνοτικής προέλευσης, οι λιγότερο αντιδρώντες στο άκουσμα ή στη χρήση του παλαιού ονόματος είναι οι προσδευτικοί κάτοικοι, για τους οποίους η νομιμοφροσύνη δεν υπηρετεί αναγκαστικά και τον σεβασμό απέναντι προς αυτή καθ' εαυτή την ιστορία του τόπου. Όμως σε γενικές γραμμές το «σβήσιμο» του παρελθόντος έτυχε της συναίνεσης τόσο του ντόπιου ελληνόφωνου στοιχείου, όσο και των πληθυσμών που εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Σε αυτή την επιχείρηση αλλαγής του χάρτη, τουτέστιν διαγραφής του ανεπιθύμητου παρελθόντος, θετική υποδοχή επεφύλαξε και ένα σεβαστό τμήμα του σλαβόφωνου στοιχείου και των απογόνων τους, που για διαφορετικούς λόγους, επιθυμούσαν την απάλειψη του καταγωγικού τους παρελθόντος. Σε αυτήν ακριβώς την κατηγορία του πληθυσμού δημιούργησε και την μεγαλύτερη εντύπωση, η ύπαρξη ελληνικού επιτελικού χάρτη με το παλιό τοπωνυμικό.

Συμπερασματικά είναι προφανές ότι η κυριαρχία της «μεταλλαγμένης» ιστορίας έχει επικρατήσει. Οι όποιες εστίες αντίστασης έχουν συρρικνωθεί και οι ελάχιστες επιβιώσεις του παλαιού τοπωνυμικού έχουν, κατά κύριο λόγο, φολκλωρικό χαρακτήρα.

Εικόνες: 13, 14, 15: Μορφές επιβίωσης του παλαιού τοπωνυμικού.

Παράρτημα Α

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ

Με βάση την παρούσα μελέτη προτείνω ένα διδακτικό πρόγραμμα με αντικείμενο μελέτης τα τοπωνύμια, απευθυνόμενο κυρίως στις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού (Δ', Ε' & ΣΤ' Δημοτικού). Η μελέτη των τοπωνυμίων εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της Τοπικής Ιστορίας, μέσα από την οποία οι μαθητές/τριες μπορούν αφενός να αποκτήσουν μια ιδιαίτερη οικειότητα με τον τόπο καταγωγής τους και αφετέρου να γνωρίσουν με πιο άμεσο τρόπο την γεωγραφία της Ελλάδας, αλλά πιθανόν και άλλων τόπων, καταγωγής των συμμαθητών τους.

1. Τοπική Ιστορία & Εκπαίδευση

Με την Τοπική Ιστορία είναι δυνατόν να ασχοληθούν παιδιά διαφόρων ηλικιών και διαφόρων ικανοτήτων, λόγω της αμεσότητας του αντικειμένου και των ευκαιριών που προσφέρει για διάφορες προσεγγίσεις και πολλαπλές διδακτικές δραστηριότητες. Η έρευνα και γενικότερα η ενασχόληση με το τοπικό ιστορικό περιβάλλον καταργεί, ως ένα βαθμό, τα όρια μεταξύ σχολείου και κοινωνίας, αισθητοποιεί την Ιστορία, προσφέρει υλικό για έρευνα και προωθεί στην ερευνητική μεθοδολογία. Συμβάλλει στην ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων ιστορικής κατανόησης μέσα από τη μελέτη της ιστορικής και γεωγραφικής πραγματικότητας του οικείου περιβάλλοντος, στην απόκτηση ιστορικής συνείδησης, στην κοινωνικοποίηση των μαθητών/τριών μέσα από την γνωριμία και την αναγνώριση της κοινής ιστορικής μνήμης των κατοίκων της περιοχής τους, ενώ παράλληλα τονώνει το ενδιαφέρον και την αγάπη για τον τόπο τους³⁷.

Η ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία ωθεί τους/τις μαθητές/τριες στην ερευνητική εργασία, στην ανάληψη πρωτοβουλιών, στην ανάπτυξη συναισθήματος ευθύνης, στην εξαγωγή συμπερασμάτων και στη διατύπωση παρατηρήσεων. Μέσα από τις δραστηριότητες της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας οι μαθητές/τριες εξοικειώνονται με τη μεθοδολογία της ιστορικής έρευνας και αναπτύσσεται η ιστορική τους συνείδηση, που είναι βασικοί στόχοι της Ιστορίας³⁸.

Με τη σπουδή της Τοπικής Ιστορίας και με την κατάλληλη διδακτική προσέγγιση, ο/η μαθητής/τρια αναπτύσσει την ικανότητα να εκφράζεται ιστορικά, να κατανοεί και να μεταδίδει με κριτική αντιμετώπιση κάθε ιστορική πληροφορία, να θέτει ερωτήσεις και να διαμορφώνει τη δική του άποψη στηριγμένη σε συγκεκριμένα στοιχεία του ιστορικού παρελθόντος. Έτσι, η Ιστορία γίνεται σύγχρονη

³⁷ Γεώργιος Λεοντσίνης, & Μαρία Ρεπούση, *Η Τοπική Ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2001, σελ. 30

³⁸ Λέανδρος Αντωνιάδης, *Μελέτες – έρευνες μαθητών (projects) στο μάθημα της Ιστορίας*, Νέα Παιδεία 21, 1982, σελ. 175-176

και αποκτά παροντική διάσταση και περιεχόμενο, καθώς συμβάλλει στο να αναπτύξουν οι μαθητές/τριες την κριτική τους σκέψη και να προσδιορίσουν τη δική τους ταυτότητα μέσα στον κόσμο που ζουν. Ο ρόλος αυτός της Ιστορίας γίνεται πιο ορατός με τη βοήθεια της Τοπικής Ιστορίας η οποία προσφέρει απτή και ορατή την ιστορική πραγματικότητα με παροντική διάσταση. Επίσης, βοηθάει τους/τις μαθητές/τριες να γνωρίσουν πράγματα για τον τόπο που ζουν και να συνειδητοποιήσουν ότι ανήκουν κάπου συγκεκριμένα γεγονός το οποίο παίζει το δικό του ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους³⁹.

Μελετώντας θέματα Τοπικής Ιστορίας οι μαθητές/τριες αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει μια αλληλοδιαπλοκή μεταξύ των τοπικών και εθνικών γεγονότων. Ορισμένα εθνικά θέματα μπορεί να έχουν τοπικό αντίκτυπο ή και το αντίθετο. Επιπροσθέτως, η Τοπική Ιστορία συμβάλλει σε μια αποκεντρωτική και πλουραλιστική καλλιέργεια του ιστορικού γίνεσθαι, γιατί η εθνική ιστορία αντιμετωπίζει τα ιστορικά προβλήματα από την οπτική πλευρά των ισχυρών, ενώ η Τοπική Ιστορία βλέπει τα ιστορικά γεγονότα από την περιφέρεια, από τα κάτω. Τέλος, παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ της Γεωγραφίας και της Ιστορίας, καθώς είναι η μόνη που μπορεί να εξετάσει την τοπογραφία, την ανθρωπογεωγραφία κ.ά. μιας περιοχής και να δείξει την αλληλεπίδραση της γεωγραφικής κατάστασης με την ιστορική εξέλιξη⁴⁰.

2. Στοχοθεσία Τοπικής Ιστορίας

Οι βασικοί στόχοι της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας για τους/τις μαθητές/τριες είναι οι εξής: i) απόκτηση γνώσεων για την ιστορία του τόπου τους, ii) σύνδεση της ιστορίας του τόπου τους με την ιστορία άλλων τόπων, iii) κατανόηση του παρελθόντος του τόπου τους, iv) καλλιέργεια της ιστορικής τους σκέψης, v) εκτίμηση της ιστορίας του τόπου τους, vi) εξοικείωση με την ιστορική έρευνα και vii) ανάπτυξη συνεργατικού πνεύματος⁴¹.

Πιο συγκεκριμένα, η διδασκαλία της Τοπικής ιστορίας στοχεύει στο να εξοικειωθούν οι μαθητές/τριες με τη μεθοδολογία της ιστορικής έρευνας, δηλαδή την ανακάλυψη, τη συλλογή δεδομένων, την παρατήρηση, την αξιολόγηση, την ταξινόμηση των ιστορικών πηγών και τη διατύπωση επιμέρους και γενικότερων συμπερασμάτων. Επίσης, οι μαθητές/τριες μαθαίνουν να εντοπίζουν, να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν το ευρύ φάσμα των ιστορικών πηγών. Είναι σαφές, λοιπόν, ότι, στη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας, είναι έντονο το βιωματικό στοιχείο. Οι μαθητές/τριες διαμορφώνουν άποψη για το παρόν αλλά και για την ιστορική εξέλιξη

³⁹ Νικόλαος Ναχόπουλος, «Η Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό σχολείο: Στάσεις των δασκάλων του νομού Πιερίας», Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Ρόδος, 2009, σελ. 108

⁴⁰ Στέργιος Φασουλάκης, Η θέση και η σημασία της Τοπικής Ιστορίας, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συμποσίου Φιλοσοφίας και διεπιστημονικής έρευνας, 1986, σελ. 91-96

⁴¹ Λεοντσίνης, & Ρεπούση, «Η Τοπική Ιστορία ως πεδίο...», σελ.33

που έχει συντελεστεί, γιατί το παρελθόν επιβιώνει μέσα στο παρόν του τόπου τους⁴².

Διαμορφώνεται η προσωπική ταυτότητα των μαθητών/τριών, στοιχείο που αποτελεί στόχο του ιστορικού μαθήματος γενικά. Στόχος επιπλέον της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας είναι να μπορούν οι μαθητές/τριες να αξιολογήσουν μια μαρτυρία και να αναγνωρίσουν τότε το περιεχόμενό της διακρίνεται από μονομέρεια, τοπικισμό, φανατισμό, θρησκοληψία, εθνικισμό, προκατάληψη κλπ. Επομένως, ζητούμενο της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας, αλλά και γενικά της σύγχρονης εκπαίδευσης, είναι η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών και η αποφυγή στερεοτύπων, δογματικών σχημάτων και αυθαίρετων γενικεύσεων⁴³.

3. Διδακτικό σενάριο για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας

Το παρόν διδακτικό σενάριο εξειδικεύεται στα τοπωνύμια της περιοχής Καστοριάς, τα οποία αποτελούν κομμάτι της Τοπικής Ιστορίας. Μέσα από την μελέτη των τοπωνυμίων είναι δυνατή η μελέτη σημαντικών παραμέτρων της διαδρομής ενός τόπου. Τα τοπωνύμια αποτελούν ένα λεξικό, χαραγμένο στο έδαφος. Όπως και τις άλλες λέξεις, αυτά δεν τα έπλασαν οι σημερινοί χρήστες του, αλλά τα κληρονόμησαν από τους προγόνους τους που έζησαν στον ίδιο χώρο. Γι' αυτό τα τοπωνύμια αποτελούν τεκμήρια για τις ιστορικές και κοινωνικές διαδρομές του τόπου. Τα τοπωνύμια χρειάζεται να διατηρούνται για να υπενθυμίζουν τη σημασία και την ιστορία κάθε περιοχής.

3.1. Στόχοι διδασκαλίας

Το σενάριο απευθύνεται σε παιδιά Δ' – ΣΤ' τάξης (ηλικίας 9-12 χρονών), αφορά όλη τη σχολική χρονιά και εντάσσεται στο πλαίσιο των εργαστηρίων δεξιοτήτων, τα οποία καταλαμβάνουν ένα δίωρο στο εβδομαδιαίο αναλυτικό πρόγραμμα.

Απώτερος σκοπός του διδακτικού σεναρίου είναι η επαφή των μαθητών/τριών με την ιστορία του τόπου τους, και συγκεκριμένα τα τοπωνύμια, μέσω επιτόπιας έρευνας. Σχετικά με τους επιμέρους στόχους του σεναρίου, επιδιώκεται οι μαθητές/τριες να:

- α) αποκτήσουν γνώσεις για τα τοπωνύμια των περιοχών τους,
- β) κατανοήσουν τις παλαιότερες ονομασίες των περιοχών τους, όπου υπάρχουν,
- γ) κάνουν συνδέσεις των παλαιότερων τοπωνυμίων με τα νέα τοπωνύμια,

---

⁴² Φωτεινή Ιερεμιάδου, «Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση», Διπλωματική εργασία, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 43

⁴³ Στο ίδιο, σελ. 44

- δ) εξετάσουν πιθανές (ετυμολογικές) προελεύσεις των τοπωνυμίων του παρελθόντος και του παρόντος,
- ε) αναλύσουν τις χρήσεις παλαιών και νέων τοπωνυμίων, συνδέοντας τες με τα περιβάλλοντα χρήσης και τις ηλικίες των ομιλητών/τριών,
- στ) είναι σε θέση να παίρνουν συνεντεύξεις και να κρατούν σημειώσεις,
- ζ) μπορούν να αποκωδικοποιούν τις σημαντικές πληροφορίες μιας συνέντευξης,
- η) αποτυπώνουν τα αποτελέσματα μιας έρευνας σε ραβδογράμματα (διαθεματική σύνδεση με το γνωστικό αντικείμενο των Μαθηματικών).
- θ) καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη, φαντασία και δημιουργικότητα,
- ι) εργάζονται ομαδικά με δημοκρατικές διαδικασίες, με πνεύμα συλλογικότητας και βάσει δημοκρατικών διαδικασιών.

3.2. Μαθησιακή διαδικασία

Ο/η εκπαιδευτικός προτείνεται να αξιοποιήσει τις αρχές και τις μεθόδους της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, η οποία προωθεί τη διαλογική συζήτηση μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες.

Οι μαθητές/τριες αφού χωριστούν σε μικρές ομάδες (2-4 ατόμων) θα προβούν στη συλλογή δεδομένων μέσω ατομικών προφορικών συνεντεύξεων από διάφορες ηλικιακές ομάδες, χωρίς τη χρήση τυποποιημένου ερωτηματολογίου. Οι συνεντευξιαζόμενοι/ες μπορεί να προέρχονται από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον των μαθητών/τριών.

Οι ερωτήσεις θα επικεντρώνονται στη χρήση του παλιού και του νέου τοπωνυμίου. Παραθέτω στον πίνακα που ακολουθεί ενδεικτικά κάποιες από αυτές.

Ενδεικτικές Ερωτήσεις
i) Γνωρίζετε το παλιό όνομα του χωριού;
ii) Τι σήμαινε η παλιά ονομασία;
iii) Πότε περίπου σταμάτησε να ακούγεται το παλιό όνομα;
iv) Τι νόημα έχει για εσάς το παλιό όνομα;
v) Από πού νομίζετε ότι δημιουργήθηκε το καινούριο όνομα;
vi) Χρησιμοποιείτε σήμερα έστω και περιστασιακά το παλιό όνομα;

Πίνακας 1: Ενδεικτικές ερωτήσεις για συνεντεύξεις σχετικά με τα τοπωνύμια

Μέσα από τις συνεντεύξεις θα γίνει αντιληπτό, αν και κατά πόσο συνδέεται ο κάθε οικισμός με το παλιό τοπωνύμιο και αν η χρήση του έχει περάσει στην συλλογική μνήμη ή είναι κάτι που έχει χαθεί.

Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες, με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού, θα κατηγοριοποιήσουν τα νέα τοπωνύμια, προκειμένου να συνειδητοποιήσουν από πού προήλθαν. Οι κατηγορίες των πηγών προέλευσης μπορεί να είναι οι ακόλουθες:

Πηγές Προέλευσης Τοπωνυμίων
φυσικό ανάγλυφο του οικισμού, γεωλογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά
κάποιον/α που έδρασε στην περιοχή - προσωπικότητα της τοπικής ιστορίας
αγιωνύμιο
διαδικασία μετάφρασης ή φωνητικής μεταποίησης του παλιού ονόματος
χλωρίδα, πανίδα, προϊόντα της περιοχής
αρχαία ή μεσαιωνική προέλευση
διάφορα

Πίνακας 2: Πηγές προέλευσης τοπωνυμίων

Αφού γίνει η κατηγοριοποίηση, οι μαθητές/τριες μπορούν να οργανώσουν τα αποτελέσματα σε ραβδογράμματα, ώστε να επιτευχθεί διαθεματική σύνδεση με τα Μαθηματικά. Τα ραβδογράμματα είναι δυνατό να γίνουν σε χαρτόνια, να ζωγραφιστούν/χρωματιστούν κατάλληλα και να τοιχοκολληθούν στο σχολείο.

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς προτείνεται να γίνει μια έκθεση από τους/τις μαθητές/τριες, προκειμένου να παρουσιάσουν την έρευνα τους στην υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Η έκθεση θα περιλαμβάνει μια εκτενή παρουσίαση των παλιών τοπωνυμίων μαζί με τα ευρήματα των συνεντεύξεων, τα ραβδογράμματα, αλλά και αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό από τους οικισμούς που έλαβε χώρα η έρευνα.

3.3. Οφέλη προτεινόμενου διδακτικού σεναρίου

Μέσω του συγκεκριμένου διδακτικού σεναρίου προωθείται η κριτική σκέψη των μαθητών/τριών, οι οποίοι/ες αναλαμβάνουν ρόλους ερευνητών/τριών, ερχόμενοι/ες σε άμεση επαφή με την ιστορία του τόπου τους. Οι μαθητές/τριες αναμένεται να συνειδητοποιήσουν ότι η Ιστορία δεν είναι αποστειρωμένες γνώσεις, αλλά αφορά την καθημερινότητά τους, ακόμα και την ονομασία του τόπου στον οποίο ζούνε. Θα αποκτήσουν, με αυτό τον τρόπο, μια διαφορετική αίσθηση για το μάθημα της Ιστορίας γενικά και θα κατανοήσουν ότι και οι ίδιοι/ες μπορούν να εξαγάγουν ιστορικές πληροφορίες χωρίς να χρειάζεται απλώς να τις απομνημονεύουν.

Παράρτημα Β

Γλώσσα και θρησκεία στους οικισμούς της Καστοριάς των αρχών του 20ού αιώνα

Χάρτης απο τη διπλωματική εργασία:
 Το σθόμα του παρελθόντος: Ονοματοδοτικές πολιτικές στην περιοχή της Καστοριάς τον 20ό αιώνα και μια διδακτική πρόταση αξιολόγησης. Μυτιλήνη, Απρίλης 2022
 Εκπόνηση: Ραδογκοαλής Παντελής, Σχεδίαση: Μακαράκης Απόστολος

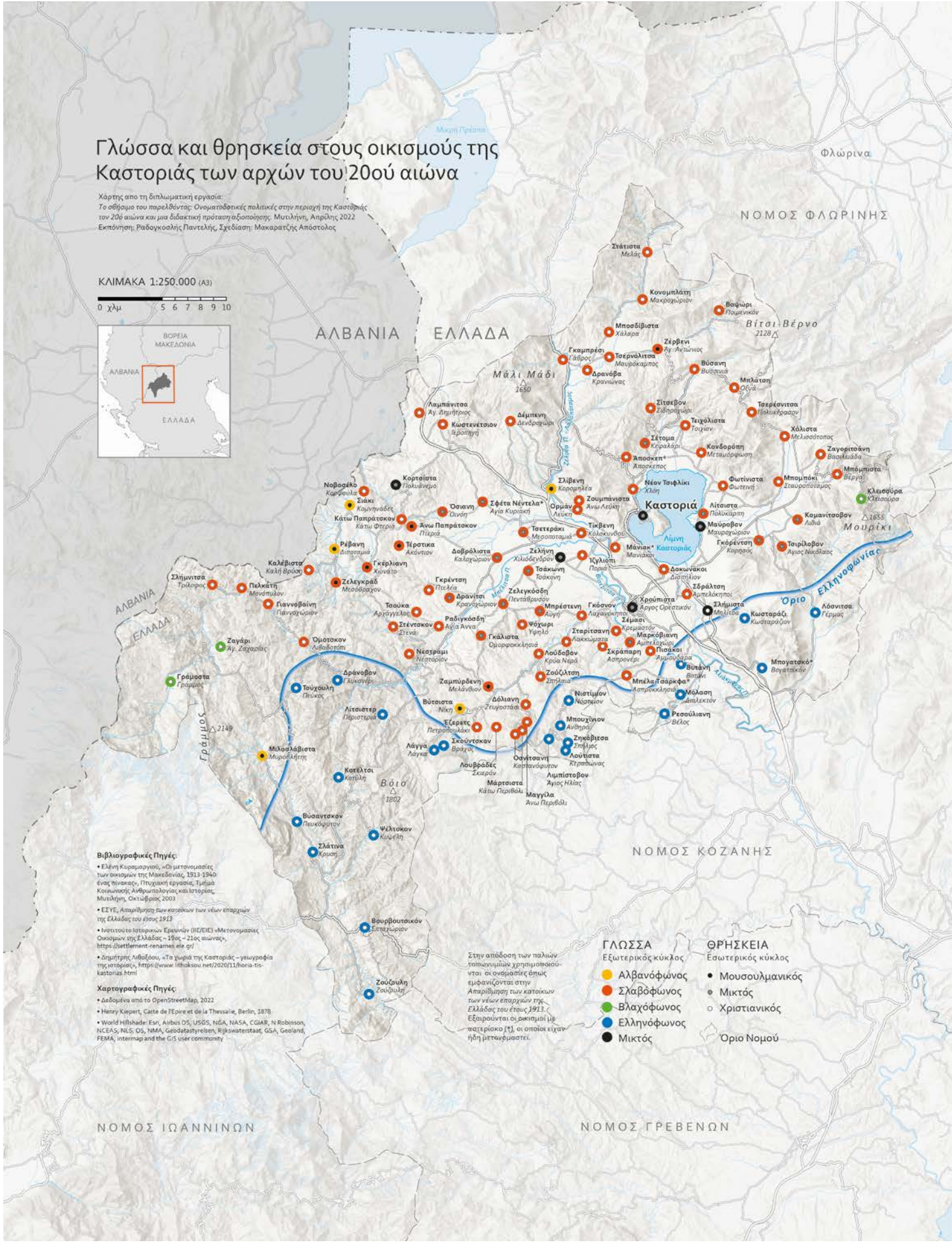
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:250.000 (A3)
 0 χλμ 5 6 7 8 9 10

- Βιβλιογραφικές Πηγές:**
- Ελένη Καραφωργίου, «Οι μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας, 1913-1940: ένας ηθικός, Πτυχιώδης εργασίας, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2003
  - ΕΣΥΕ, Απαρίθμηση των κατοικιών των νέων επαρχιών της Ελλάδας του έτους 1913
  - Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ/ΙΕΙ) «Μετονομασίες Οικισμών της Ελλάδας - 19ος - 21ος αιώνας», <https://www.ihionline.net/2020/11/libania-tis-kastorias.html>
- Χαρτογραφικές Πηγές:**
- Δεδομένα από το OpenStreetMap, 2022
  - Henry Kiepert, Carte de l'Épire et de la Thessalie, Berlin, 1878
  - World Hillshade: Esri, Airbus DS, USGS, NGA, NASA, CGIAR, N Robinson, NCEAS, NLS, OS, NMA, Geodatastyrelsen, Rijkswaterstaat, GSA, Geoland, FEMA, Intermap and the GIS user community

Στην απόδοση των παλιών τοπωνυμίων χρησιμοποιούνται οι ονομασίες όπως εμφανίζονται στην Απαρίθμηση των κατοικιών των νέων επαρχιών της Ελλάδας του έτους 1913. Εξαιρούνται οι ονομασίες με πατερνικά [s], οι οποίες είχαν ήδη μετονομαστεί.

- ΓΛΩΣΣΑ**
- Εξωτερικός κύκλος
  - Αλβανόφωνος
  - Σλαβόφωνος
  - Βλαχόφωνος
  - Ελληνόφωνος
  - Μικτός
- ΘΡΗΣΚΕΙΑ**
- Εσωτερικός κύκλος
  - Μουσουλμανικός
  - Μικτός
  - Χριστιανικός
  - Όριο Νομού

Εικόνα 16: Ο χάρτης απεικονίζει τα εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των οικισμών της περιοχής Καστοριάς στις αρχές του 20ου αιώνα.

Η μεταβολή του πληθυσμού στους οικισμούς της Καστοριάς, απο τον 20ό στον 21ο αιώνα

Χάρτης απο τη διπλωματική εργασία: Το σθήσιμο του παρελθόντος: Ονοματοδοτικές πολιτικές στην περιοχή της Καστοριάς τον 20ό αιώνα και μια διδακτική πρόταση αξιοποίησης. Μυτιλήνη, Απρίλιος 2022. Εκπύηση: Ραζογκολλής Παντελής, Σχεδίαση: Μακαράτζης Απόστολος

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:250.000 (A3)
0 χλμ 5 6 7 8 9 10

- Βιβλιογραφικές Πηγές:**
- Ελένη Κυριακοπούλου, «Οι μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας 1913-1940: ένας πίνακας», Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2003.
  - ΕΣΥΕ, «Απαρτίωση των κομμουνών των νέων επαρχιών της Ελλάδας του έτους 1913».
  - ΕΛΣΤΑΤ, Απαρτίωση πληθυσμού, 2011.
  - Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ/ΕΙΕ) «Μετονομασίες Ονομάτων της Ελλάδας – 19ος – 21ος αιώνας», <https://settlement-renames.eie.gr/>
  - Δημήτρης Λιάδου, «Τα χωριά της Καστοριάς – γεωγραφία της ιστορίας», <https://www.lithokouss.net/2020/11/10/ria-tis-kastorias.html>
- Χαρτογραφικές Πηγές:**
- Δεδομένα από το OpenStreetMap, 2022
  - Henry Kiepert, Carte de l'Empire et de la Thessalie, Berlin, 1878.
  - World Hydrobase: Epi, Aljosha DS, USGS, NGA, NASA, CGIAR, N Robinson, NCEAS, WGS, OS, NIMA, Caradatatvnebel, Rijkswaterstaat, GSA, Geoland, FEMA, Intermap and the GIS user community

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

1913
○ Χωρίς δεδομένα**

2011
● Εγκαταλελειμένος οικισμός

○ 1- 200
○ 201- 500
○ 501- 1000
○ 1001- 3500
○ 7800 ΚΑΤΟΙΚΟΙ (Καστοριά)

● 1- 200
● 201- 500
● 501- 1000
● 1001- 3500
● 3501- 7500
● 13387 ΚΑΤΟΙΚΟΙ (Καστοριά)

Στην απόδοση των παλιών τοπωνυμίων χρησιμοποιούνται οι ονομασίες όπως εμφανίζονται στην Απαρτίωση των κατοίκων των νέων επαρχιών της Ελλάδας του έτους 1913. Εξαιρούνται οι οικισμοί με αστερίσκο (*), οι οποίοι είχαν ήδη μετονομαστεί.

** Οι Οικισμοί Γράμιστα και Φωτεινά αναφέρονται στην Απαρτίωση του 1913 χωρίς να αναφέρεται ο πληθυσμός τους. Συνήθως, στην περίπτωση αυτή ο οικισμός είναι ακατοίκητος. Οι οικισμοί Ζαγόρι και Νέον Τσιφλίκι δεν αναφέρονται ενώ ο Νέος Οικισμός Κορσετών δημαουργήθηκε αργότερα.

Εικόνα 17: Ο χάρτης απεικονίζει την πληθυσμιακή μεταβολή των οικισμών στην περιοχή Καστοριάς μεταξύ της απογραφής του 1913 και του 2011.

Βιβλιογραφία:

- Αλβανός, Ρ., «Μετεμφυλιακές πολιτικές συμπεριφορές και εθνοτική ταυτότητα στον νομό Καστοριάς», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ.32, Δεκέμβριος 2008
- Αντωνιάδης, Λ., *Μελέτες – έρευνες μαθητών (projects) στο μάθημα της Ιστορίας*, Νέα Παιδεία 21, 1982
- Βελουδής, Γ., *Ο Jacob Philipp Fallmerayer και η γέννηση του ελληνικού ιστορισμού*, Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων 1982
- Γκιώνης, Δ., «Ψυχή μας είναι το όνομά μας...», https://www.efsyn.gr/themata/peridiabainontas/105469_psyhi-mas-einai-onoma-mas
- Γούναρης, Β., «Το μοιραίο δεκαήμερο» (εφ. Καθημερινή/ένθετο «Επτά Ημέρες», 17/10/2004, σελ. 14-19)
- Ευσταθίου, Γ., ««Πώς ο Μίκλος Γιούτσωφ έγινε Νίκος Γιούτσος», <https://www.verianet.gr/post/70175-pos-o-miklos-gioutsof-egine-nikos-gioutsos-tou-giannh-e>
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. φ. 125, 8 Ιουνίου 1909
- ΕΛΣΤΑΤ, απογραφή πληθυσμού 2011
- Ιερεμιάδου, Φ., «Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση», Διπλωματική εργασία, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2008,
- Καράβας, Σ., *Μυστικά και Παραμύθια από την Ιστορία της Μακεδονίας*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014
- Καράβας, Σ., «Περί κοινότητας ελληνικής εν Κιλικίας 1901», *Αρχειοτάξιο*, 4(5.2002)
- Κολιόπουλος, Ι., Ιωάννης Μιχαηλίδης (επιμ.), *Οι πρόσφυγες στην Μακεδονία – Από την τραγωδία στην εποποιΐα*, Ε.Μ.Σ – Μίλητος, Αθήνα 2009
- Κοντογιώργη, Ε., «Σλαβόφωνοι και Πρόσφυγες. Κοινωνικές, δημογραφικές και εθνολογικές πλευρές του Μακεδονικού Ζητήματος κατά τη Μεσοπολεμική περίοδο», *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, τχ.10, Θεσσαλονίκη 1998
- Κούφης, Π., *Λαογραφικά Άλωνα-Αρμένσκο Φλώρινας*, Αθήνα 1994
- Κυραμαργιού, Ε., «Οι μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας, 1913-1940: ένας πίνακας», Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2003

- Κυραμαργιού, Ε., «Καινούργια ονόματα – καινούργιος χάρτης: ζητήματα μετονομασιών των οικισμών της Ελλάδας, 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας», Διπλωματική εργασία, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο, Δεκέμβριος 2007
- Κυραμαργιού, Ε., «Καινούργια Ονόματα – Καινούργιος Χάρτης: οι Μετονομασίες των οικισμών της Ελλάδας 1909 -1928», *Τα Ιστορικά*, τχ.52, Ιούνιος 2010
- Κωστόπουλος, Τ., *Η Απαγορευμένη Γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Εκδόσεις Μαύρη Λίστα, Αθήνα 2000
- Κωστόπουλος, Τ., *Πόλεμος και Εθνοκάθαρση. Η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912-1922*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007
- Κωστόπουλος, Τ., «Αφαιρέσεις ιθαγένειας. Η σκοτεινή πλευρά της νεοελληνικής ιστορίας (1926-2003)», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ.83, Δεκέμβριος 2003
- Κωστόπουλος, Τ., «Οι Ανιθαγενείς της Μακεδονίας. Οι τελευταίοι πρόσφυγες», *Ελευθεροτυπία*, 4/8/1996 <http://www.iospress.gr/ios1996/ios19960804b.htm>
- Κωστόπουλος, Τ., «Το συμβούλιο της Ευρώπης: Οι “πάγοι” του 1949», <http://www.iospress.gr/ios2004/ios20040229a.htm>
- Κωστόπουλος, Τ., «Το γνωστό-άγνωστο Ίλιντεν», https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/151769_gnosto-agnosto-ilinten
- Κωστόπουλος, Τ., «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Δ1, *Ανασυγκρότηση – Εμφύλιος – Παλινόρθωση 1945-1952*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009
- Κωστόπουλος, Τ., Ο Ιός, «Ποιος σκότωσε τον Παύλο Μελά; Το άγνωστο θρίλερ» (εφ. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 10/10/2004) <http://www.iospress.gr/ios2004/ios20041010a.htm>
- Λεοντσίνης, Γ., & Ρεπούση, Μ., *Η Τοπική Ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2001
- Λιθοξόου, Δ., *Μειονοτικά Ζητήματα και Εθνική Συνείδηση Στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Λεβιθιάν, 1991
- Λιθοξόου, Δ., *Ελληνικός αντιμακεδονικός αγώνας, Α΄. Από το Ίλιντεν στη Ζαγορίτσανη (1903-1905)*, Εκδόσεις Μεγάλη Πορεία, Αθήνα 1998
- Ναχόπουλος, Ν., «Η Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό σχολείο: Στάσεις των δασκάλων του νομού Πιερίας», Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Ρόδος, 2009
- Σταγειρίτης, Α., *Ηπειρωτικά ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου Παλαιά και Νέα*, Βιέννη 1819
- Τσότσος, Γ., «Τα ορεινώμια της Δυτικής Μακεδονίας στους χάρτες και τα γεωγραφικά έργα του 19^{ου} αιώνα», <http://geolib.geo.auth.gr/index.php/pgc/article/viewFile/9213/8965>

-Φασουλάκης, Σ., «Η θέση και η σημασία της Τοπικής Ιστορίας», *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συμποσίου Φιλοσοφίας και διεπιστημονικής έρευνας*, 1986

Βάσεις Δεδομένων:

-Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ/ΕΙΕ) «Μετονομασίες Οικισμών της Ελλάδας, 19ος – 21ος αιώνας», <https://settlement-renames.eie.gr/>

-Λιθοξόου, Δ., «Μετονομασίες των χωριών της Ελλάδας», https://www.lithoksou.net/2020/11/metonomasies-horion_15.html

-Λιθοξόου, Δ., <https://www.lithoksou.net/>

-Λιθοξόου, Δ., « Τα χωριά της Καστοριάς - γεωγραφία της ιστορίας» <https://www.lithoksou.net/2020/11/horia-tis-kastorias.html>

-Λιθοξόου, Δ., « Μετονομασίες θέσεων (μικροτοπωνυμίων)» <https://www.lithoksou.net/2020/11/metonomasies-toponimion.html>

-Πανδέκτης, Pandektis > Name Changes of Settlements in Greece , <http://pandektis.ekt.gr/dspace/handle/10442/168978>

Χάρτες:

-Χάρτης Ηπειροθεσσαλίας σε κλίμακα 1:500.000 του Heinrich Kiepert, 1878, <https://edl.beniculturali.it/open/381391>

-Χάρτες του λιθογραφείου Γ. Κοντογόνη για λογαριασμό της Χαρτογραφικής Υπηρεσίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου σε κλίμακα 1:200.000, φύλλα χάρτη 39°41' ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ και 39°40' ΙΩΑΝΝΙΝΑ, Αθήνα 1910 και 1918

- Βρετανικός εθνογραφικός χάρτης των Βαλκανίων από το Ιστορικό Τμήμα του Foreign Office, σε κλίμακα 1:1.500.000, War Office Δεκέμβριος 1918

-Αυστριακός χάρτης κλίμακας 1:200.000, που εκδόθηκε το 1940 από το Στρατιωτικο-γεωγραφικό (Militargeographischen) Ινστιτούτο της Βιέννης, φύλλο χάρτη 39° 41' ΒΙΤΟΛΙ (ΜΟΝΑΣΤΙΡ).

-Χάρτης επιτελικός (διαβαθμισμένος) της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού σε κλίμακα 1:50.000 της περιοχής της Καστοριάς του 1949. Βιβλιοθήκη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

Διαδικτυογραφία:

https://ourbalkans.wordpress.com/2019/01/29/jucsov/?fbclid=IwAR2ntvlpDx_X29A1NM3U2Khy8Yw6f8ny5sMvJsTpNe4OwkN3Z34nPm_5aq0

